

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİL VE KONUŞMA TERAPİSİ ANABİLİM DALI
DİL VE KONUŞMA TERAPİSİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GECİKMİŞ DİL VE KONUŞMASI OLAN ÇOCUKLARLA
NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ZİHİN
KURAMI BECERİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Sıla AKDAĞ GÜLER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Maral YEŞİLYURT

İSTANBUL-2025

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİL VE KONUŞMA TERAPİSİ ANABİLİM DALI
DİL VE KONUŞMA TERAPİSİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GECİKMİŞ DİL VE KONUŞMASI OLAN ÇOCUKLARLA
NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ZİHİN
KURAMI BECERİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Sıla AKDAĞ GÜLER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Maral YEŞİLYURT

İSTANBUL-2025

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Anabilim Dalı : Dil Konuşma Terapisi Anabilim Dalı

Program : Dil Konuşma Terapisi

Öğrenci No : 214208038

Öğrenci Adı Soyadı : Sıla AKDAĞ GÜLER

“GECİKMİŞ DİL VE KONUŞMASI OLAN ÇOCUKLARLA NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ZİHİN KURAMI BECERİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI” isimli çalışma aşağıdaki jüri tarafından tarihinde yapılan sınavda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı :Dr. Öğr. Üyesi Eyüp SEZER

İmza

((Fenerbahçe Üniversitesi / Kurum Dışı))

Danışman :Dr. Öğr. Üyesi Maral YEŞİLYURT

İmza

(Üsküdar Üniversitesi)

Üye : Prof. Dr. Ahmet KONROT

İmza

(Üsküdar Üniversitesi)

ONAY

Bu tez, yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Türker Tekin ERGÜZEL
Enstitü Müdürü

ÖZET

GEÇİKMİŞ DİL VE KONUŞMASI OLAN ÇOCUKLARLA NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ZİHİN KURAMI BECERİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışma, 3:00–4:11 yaş aralığında gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısına sahip çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı ve dil becerileri arasındaki farklılıkları karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma, Mersin ilinde gerçekleştirilen kesitsel bir desene dayanmaktadır. Katılımcılar, uzmanlar tarafından doğrulanan kriterlere göre belirlenmiş; her iki grupta eşit sayıda (31'er) çocuk yer almaktadır. Ölçme araçları olarak, Wellman ve Liu (2004) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlanan Zihin Kuramı Ölçeği, Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL) ile Sally-Anne Testi kullanılmıştır.

Analizler, bağımsız örneklem t-testleri, Pearson korelasyon analizi ve Mann-Whitney U testi yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Bulgular, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların, normal gelişim gösterenlere göre zihin kuramı alt boyutları (farklı istek, farklı inanç, bilgi erişimi, yanlış inanç, gizli duygu) ve toplam puanlarda anlamlı derecede daha düşük performans sergilediklerini ortaya koymaktadır ($p < 0,01$). Ayrıca, TEDİL puanları açısından da bozukluk grubunun alıcı, ifade edici ve toplam dil puanlarında normal grubun gerisinde kaldığı gözlemlenmiştir ($p < 0,001$). Dil becerileri ile zihin kuramı puanları arasında ise pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = 0,458$, $p < 0,001$) bulunmaktadır. Yaş ve cinsiyet faktörleri açısından ise; yaşın etkisi dar yaş aralığında belirgin bulunamamış, cinsiyet ise her iki alanda da farklılık yaratmamıştır. Bu sonuçlar, dil gelişiminin zihin kuramı becerilerinin gelişiminde destekleyici bir rol oynadığını ve erken müdahale programlarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil Gelişimi, Zihin Kuramı, Gecikmiş Dil ve Konuşma, Erken Müdahale, Sosyal Biliş

ABSTRACT

COMPARISON OF THEORY OF MIND SKILLS BETWEEN CHILDREN WITH DELAYED SPEECH AND LANGUAGE AND TYPICALLY DEVELOPING CHILDREN

This study aims to compare the theory of mind and language skills between children aged 3–5 with delayed language and speech disorders and their typically developing peers. The research is based on a cross-sectional design conducted in Mersin. Participants were selected based on expert-verified criteria, with an equal number (31 each) in both groups. The measurement tools employed were the Theory of Mind Scale developed by Wellman and Liu (2004) and adapted into Turkish, the Turkish Early Language Development Test (TEDİL), and the Sally-Anne Test.

Analyses were performed using independent samples t-tests, Pearson correlation analysis, and Chi-Square tests. The results revealed that children with language and speech delays scored significantly lower on the sub-dimensions (Different Desire, Different Belief, Knowledge Access, False Belief, Hidden Emotion) and the overall Theory of Mind Scale compared to the normally developing group ($p < 0.01$). Moreover, the language scores obtained from TEDİL (receptive, expressive, and total scores) were significantly lower in the delayed group ($p < 0.001$). A moderate, significant positive correlation ($r = 0.458$, $p < 0.001$) was found between language abilities and theory of mind scores. Age and gender factors did not show significant effects on the outcomes within the narrow age range studied. These findings underscore the supportive role of language development in the progression of theory of mind skills and highlight the necessity of early intervention programs for children with language and speech disorders.

Keywords: Language Development, Theory of Mind, Delayed Language and Speech, Early Intervention, Social Cognition

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında deneyimleriyle beni sürekli olarak cesaretlendirmesi ve sonsuz sabrı için danışman hocam Sayın Maral YEŞİLYURT'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu zorlu süreçte yanımda olan, destekleri ve özverili yaklaşımlarıyla bana güç veren tüm arkadaşlarıma müteşekkirim.

Tez jürime katılmayı kabul eden değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet KONROT ve Dr. Öğr. Üyesi Eyüp SEZER'e, katkılarıyla tezime yön verdikleri için teşekkür ederim.

Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve sabırla ve sevgiyle süreci birlikte göğüslediğim sevgili eşim Anıl GÜLER'e sonsuz teşekkür ederim. Bu tezin her satırında onun desteği vardır.

Tez sürecimiz boyunca her anlamda destek olan, motivasyonumuzu kaybettiğimizde bizi sürekli kaldıran, motive eden canım babam Mustafa AKDAĞ'a ve sevgili annem Vildan AKDAĞ'a, tez teslim süreçlerimizde bizim adımıza emek harcayan, zaman ayırıp destek olan sevgili kayınpederim Zeki GÜLER'e ve ailelerimize sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Emekleri ve sabırlarıyla bu tezin tamamlanmasında büyük pay sahibidirler.

Veri toplama sürecinde yardımlarını esirgemeyen DİLGEM Mersin'deki çalışma arkadaşlarıma da destekleri için teşekkür ederim.

BEYAN FORMU

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, tarafımdan üretildiğini ve Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim

26.05.2025

Sıla AKDAĞ GÜLER

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
BEYAN FORMU.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR DİZİNİ.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. Zihin Kuramı Kavramı ve Gelişimi.....	5
2.2. Dil Gelişimi ve Zihin Kuramı Arasındaki İlişki.....	7
2.3. Gecikmiş Konuşma ve Dil Bozuklukları.....	9
2.4. Gecikmiş Konuşma ve Dil Bozukluğu Olan Çocuklarda Zihin Kuramı Becerilerinin Gelişimi.....	12
2.5. Zihin Kuramı ile Sosyal ve Akademik Gelişim Arasındaki İlişki.....	14
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	18
3.1. Araştırma Modeli.....	18
3.2. Örneklem ve Katılımcılar.....	19
3.3. Veri Toplama Araçları.....	21
3.4. Veri Toplama Süreci.....	25
3.5. Veri Analiz Yöntemleri.....	26
3.6. Sınırlılıklar.....	27
4. BULGULAR.....	28

4.1. Gecikmiş Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Çocukların Zihin Kuramı Becerileri ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihin Kuramı Becerileri Arasındaki Farklılıklar	28
4.2. Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Sally-Anne Testi Başarı Durumları Arasındaki Farklılıklar	29
4.3. Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Çocuklar ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Dil Becerileri Arasındaki Farklılıklar	30
4.4. Dil Becerileri ile Zihin Kuramı Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	31
4.5. Yaş ile Zihin Kuramı Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	32
4.6. Cinsiyete Göre Dil Gelişimi Puanlarındaki Farklılıkların İncelenmesi	33
4.7. Cinsiyete Göre Zihin Kuramı Becerilerindeki Farklılıkların İncelenmesi	34
5. TARTIŞMA	36
5.1. Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	36
5.2. Dil Becerilerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	38
5.3. Sally-Anne Testi Sonuçları ve Yanlış İnanç Atfetme Becerisi Üzerine Bulguların Değerlendirilmesi	40
5.4. Zihin Kuramı ve Dil Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	42
5.5. Yaş ve Cinsiyetin Zihin Kuramı ve Dil Becerileri Üzerindeki Etkisine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	44
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	48
KAYNAKÇA	51
EKLER	56
Ek 1. Etik Kurul Onayı	56
Ek 2. GDK'sı olan çocukların demografik bilgileri ve puanları	57
Ek 3. Normal gelişim gösteren çocukların demografik bilgileri ve puanları	60
Ek 4. Özgeçmiş	63
Ek 5. Zihin Kuramı Ölçeği Kullanım Onayı	64

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı.....	21
Tablo 2. Katılımcıların Yaş Bilgileri.....	21
Tablo 3. Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların zihin kuramı becerileri ile normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı becerileri arasındaki farklılıkların incelenmesi.....	28
Tablo 4. Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların Sally-Anne testi başarı durumları arasındaki farklılıkların incelenmesi.....	30
Tablo 5. Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların dil becerileri arasındaki farklılıkların incelenmesi.....	30
Tablo 6. Dil becerileri ile zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkinin Pearson Korelasyon Analizi kullanılarak incelenmesi.....	32
Tablo 7. Çocukların yaşı ile Zihin Kuramı Ölçeği toplam puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi.....	33
Tablo 8. Cinsiyete göre çocukların dil gelişimi puanlarındaki farklılıkların incelenmesi	34
Tablo 9. Cinsiyete göre çocukların zihin kuramı becerilerindeki farklılıkların incelenmesi.....	35

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

df	: Degrees of Freedom (Serbestlik Derecesi)
GDK	: Gecikmiş Dil ve Konuşma
N	: Örneklem Sayısı
NCBI	: National Center for Biotechnology Information
p	: Probability Value (Anlamlılık Değeri)
r	: Korelasyon Katsayısı
SD	: Standard Deviation (Standart Sapma)
SE	: Standard Error (Standart Hata)
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
t	: t-testi Değeri
TEDİL	: Türkçe Erken Dil Gelişim Testi
ZK	: Zihin Kuramı
ZKÖ	: Zihin Kuramı Ölçeği

1. GİRİŞ

Dil ve konuşma becerileri, bireylerin kendilerini ifade etme, duygu ve düşüncelerini aktarma ve sosyal ilişkilerini sağlıklı şekilde yürütme süreçlerinde temel bir rol üstlenmektedir. Erken çocukluk döneminde hızla gelişen bu beceriler, çocuğun hem akademik hem de sosyal yaşantısında kalıcı izler bırakmaktadır. Ne var ki bazı durumlarda, çocuklarda dil ve konuşma gelişimi çeşitli nedenlerle gecikebilmekte veya bozukluklar şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Dil ve konuşma bozuklukları, bireyin alıcı (anlama) ve ifade edici (konuşma) yeteneklerinde görülen aksaklıklar olarak tanımlanmakta; bu aksaklıklar, çocuğun sosyal ilişkilerini, akademik başarısını ve bilişsel gelişim basamaklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (National Center for Biotechnology Information, 2016). Bu bozukluklar doğuştan olabileceği gibi çevresel veya gelişimsel faktörlerden kaynaklanarak zamanla da ortaya çıkabilmektedir. Avrupa’da yapılan araştırmalara göre, 0-18 yaş arasındaki 5,8 milyon çocuk dil ve konuşma bozukluğundan etkilenmekte ve bu durum, onların kişisel, sosyal ve akademik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (COST Action IS1406, 2014). Türkiye’de yapılan çalışmalara göre ise dil ve konuşma bozukluğu olan bireylerin oranı %0,37 olarak belirlenmiştir (Topbaş, 2016). Bu veriler, dil gelişiminde görülen gecikmelerin veya bozuklukların hem ulusal hem de uluslararası ölçekte dikkate alınması gereken bir konu olduğunu ve gerekli erken müdahale, tanı ve eğitim politikalarının önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Zihin kuramı, çocukluk döneminde gelişen ve çocuğun hem kendi hem de başkalarının düşünce, inanç, arzu gibi zihinsel durumlarını fark etmesi ve anlayabilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Premack & Woodruff, 1978). Bu beceri, çocukların sosyal etkileşimlerinde hayati bir rol oynar; zira çocuğun karşısındaki kişinin ne düşündüğünü ya da ne hissettiğini öngörmesi, uygun tepki verebilmesine ve sağlıklı ilişkiler geliştirebilmesine imkân tanır. Yapılan çalışmalara göre, dil gelişimi ile zihin kuramı arasında güçlü bir etkileşim söz konusudur (Astington & Baird, 2005). Çocukların özellikle 3:00-4:11 yaş aralığında dil becerilerinin gelişmesi, daha karmaşık

sosyal durumları anlama ve yorumlama kapasitelerini de artırmaktadır. Ancak, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklarda bu süreçler sekteye uğrayabilmekte ve bu durum, çocuğun sosyal gelişimi açısından dezavantajlar yaratabilmektedir. Dil gelişimi, bireyin karmaşık sosyal etkileşimleri anlama ve bunlara uygun tepkiler verme kapasitesini desteklemekte, böylece zihin kuramı becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ancak, dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklarda bu süreç sekteye uğrayabilmekte ve bu durum, çocuğun sosyal gelişimi açısından dezavantajlar yaratabilmektedir. Zihin kuramının gelişimi, çocuğun başkalarının bakış açılarını anlamasına ve sosyal ilişkilerini düzenlemesine yardımcı olmaktadır. Ancak, dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların bu becerilerinin gelişiminin nasıl etkilendiği, henüz tam olarak açıklığa kavuşturulmamış bir konudur.

Bu çalışma, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısına sahip çocukların zihin kuramı becerilerinin, normal gelişim gösteren akranlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesini amaçlamaktadır. Mevcut literatürde dil gelişimi ile zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkiye dair birçok çalışma bulunmasına rağmen, özellikle Türkiye bağlamında bu alandaki çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırma, dil ve konuşma bozukluğu yaşayan çocukların sosyal ve bilişsel gelişimleri üzerindeki etkileri daha iyi anlamaya yönelik bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışma, erken müdahale stratejilerinin belirlenmesi açısından da önemli veriler sunacaktır. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
2. Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların Sally-Anne testi başarı durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

3. Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların dil becerileri ile normal gelişim gösteren çocukların dil becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

4. Çocukların(Gecikmiş dil ve konuşması olan ve normal gelişim gösteren) dil becerileri ile zihin kuramı becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

5. Çocukların(Gecikmiş dil ve konuşması olan ve normal gelişim gösteren) yaşı ile zihin kuramı becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

6. Cinsiyet, çocukların(Gecikmiş dil ve konuşması olan ve normal gelişim gösteren) dil gelişimi düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmakta mıdır?

7. Cinsiyet, çocukların(Gecikmiş dil ve konuşması olan ve normal gelişim gösteren) zihin kuramı becerileri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmakta mıdır?

Araştırma, Mersin ili Yenişehir ilçesindeki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden destek alan 3:00-4:11 yaş grubu GDK tanımlı çocuklar ve aynı yaş aralığında normal gelişim gösteren çocuklardan oluşan bir örneklem üzerine inşa edilecektir. Çalışmada, otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu veya zihinsel engel gibi ek tanısı olan çocuklar dışlanarak, sadece gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısına odaklanılacaktır. Veri toplama araçları olarak TEDİL puanları, Sally-Anne Testi ve Zihin Kuramı Ölçeği kullanılacak; çocukların dil becerileri, sosyal bilişsel yetenekleri ve farklı inanç görevlerinde sergiledikleri tutumlar çok boyutlu biçimde değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte, çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle, yalnızca 3:00-4:11 yaş aralığının ele alınması, elde edilen sonuçların daha geniş yaş gruplarına genelleştirilmesini kısıtlayabilir. Ayrıca, çocukların aile yapıları, sosyoekonomik düzeyleri ve eğitsel geçmişleri gibi faktörler, dil gelişimi ve sosyal biliş

süreçlerini etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Çalışmada kesitsel bir desen benimsenmesi ise zihin kuramı ile dil gelişimi arasındaki ilişkinin nedensellik boyutuna kesin yanıt vermeye olanak tanımayabilir. Yine de bu araştırma, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısına sahip çocuklarda erken müdahale ve uygun eğitim programlarının geliştirilmesi için değerli ipuçları sunacaktır. Hem ailelerin hem de eğitimcilerin, çocukların sosyal bilişini destekleyici yöntemler kullanması sayesinde, dil ve konuşma bozukluğu tanısına sahip çocukların akranlarına daha yakın düzeyde sosyal etkileşim becerileri geliştirmeleri sağlanabilir.

Bu tez çalışması altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, önemi ve problem durumu detaylandırılmaktadır. İkinci bölümde, dil gelişimi, konuşma bozuklukları ve zihin kuramı kavramlarına ilişkin literatür taraması sunulmaktadır. Üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan yöntem, veri toplama süreci ve analiz teknikleri açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırmanın bulguları detaylandırılmış, beşinci bölümde ise bu bulgular literatür çerçevesinde yorumlanmıştır. Son olarak, altıncı bölümde çalışmanın genel sonuçları ve önerileri sunulmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Dil ve konuşma bozukluklarıyla mücadele erken çocukluk döneminde başlatılmadığı takdirde, bireyin ileri ki yaşlarda daha büyük sosyal, akademik ve duygusal zorluklarla karşılaşmasına yol açabilmektedir. Zihin kuramı becerileri ile dil gelişimi arasındaki yakın ilişki göz önünde bulundurulduğunda, bu araştırmanın önemi daha net görülmektedir. Bu çalışma, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısına sahip çocukların zihin kuramı becerilerinin incelenmesi ve bu yönde geliştirilebilecek müdahalelerin belirlenmesi bakımından özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, elde edilecek bulgular ışığında, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin programlarını güncellemeleri, ebeveynler ve eğitimcilerin de çocukların hem dil hem de sosyal biliş alanındaki ihtiyaçlarını daha iyi kavrayarak destek sağlamaları beklenmektedir. Böylece, erken yaşlarda uygulanacak uygun stratejiler, çocukların gelecekteki sosyal etkileşimlerini ve akademik başarılarını güçlendirebilecek, toplumun genel refahına ve çocuk gelişimine olumlu bir katkı sunabilecektir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Zihin Kuramı Kavramı ve Gelişimi

İnsan zihninin, başkalarının duygu, inanç, istek ve düşüncelerini algılayıp yorumlayabilme kapasitesi, sosyal etkileşim süreçlerinin temelini oluşturur. Bu beceri, bireylerin çevrelerindeki kişilerle uyumlu ilişkiler kurmalarına olanak tanırken, aynı zamanda günlük yaşamda ve akademik çalışmalarda geniş kapsamlı araştırmalara konu olmaktadır (Premack & Woodruff, 1978).

Çocukluk döneminde başlayan zihinsel durum çıkarım süreçleri, basit düzeydeki inanç atfından, giderek karmaşık yapılar içeren yanlış inanç görevlerine doğru bir evrim gösterir. Yapılan çalışmalarda, çocukların zihinsel temsilleri oluşturma süreçlerinin aşamalı olarak ilerlediği ve bu evrimin, dil gelişimi, aile içi iletişim ve kültürel etkileşimlerle desteklendiği ortaya konulmaktadır (Wellman, 2014).

Nörobiyolojik araştırmalar, zihinsel durum çıkarımının altında yatan mekanizmaları ortaya koyarken, sosyal etkileşim süreçleriyle bağlantılı bilişsel yapıların da işlevsel bir bütün oluşturduğunu göstermektedir. Çeşitli deneysel ve gözlemsel çalışmalar, bireylerin zihinsel durumları yorumlama süreçlerinin, nörolojik altyapı ile çevresel faktörler arasında dinamik bir etkileşim sonucu ortaya çıktığını verilerle desteklemekte, bu sayede zihinsel durum çıkarımının evrimi yalnızca içsel bilişsel süreçlerin değil, aynı zamanda bireyin sosyal çevresiyle kurduğu ilişkilerin de yansımaları çerçevesinde değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu konuya ilişkin akademik literatürde yapılmış bazı çalışmalar aşağıdaki şekilde özetlenmektedir:

Şahin vd. (2019) çalışmasında, zihinsel durum çıkarım süreçlerinin nörobiyolojik temelleri ve sosyal bilişsel örüntülerle ilişkilendirilmesine yönelik deneysel bulgular sunulmaktadır. Araştırmada, ayna nöronlar, limbik sistem ve prefrontal korteks gibi yapısal unsurların, çocukların zihinsel durumları algılama ve yorumlama becerileri üzerindeki rolü ayrıntılı biçimde incelenmiş; ayrıca, nörogelişimsel bozukluk örnekleri üzerinden yürütülen değerlendirmeler, zihinsel durum çıkarımının gelişimsel süreçler

içerisindeki yerini ve işleyiş mekanizmasını ortaya koymaya yönelik veriler sağlamaktadır.

Yaşar (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışma, zihinsel durum çıkarımının yalnızca erken çocukluk dönemine indirgenemeyeceğini, yaşamın farklı evrelerinde benzer prensipler çerçevesinde evrildiğini tartışmaktadır. Araştırmacı, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde zihinsel durum çıkarım becerilerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi sürecine odaklanarak, mevcut ölçüm araçlarının kapsamının genişletilmesi gerekliliğini dile getirmiştir. Yapılan ölçümlerde, duygusal ve bilişsel unsurların entegrasyonu yoluyla daha kapsamlı değerlendirmelerin sunulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Arıkan & Tüfekçi (2020) tarafından yürütülen araştırmada, 5–6 yaş grubundaki çocukların zihinsel durum çıkarım becerileri, aile yapısı ve sosyo-demografik değişkenler çerçevesinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında, çocukların doğum sırası, kardeş sayısı ve ebeveynlerin eğitim düzeyi gibi değişkenlerle zihinsel durum çıkarımına ilişkin görev performansları arasındaki ilişkiler analiz edilmiş; elde edilen bulgular, aile içindeki dinamiklerin ve çevresel etkenlerin, çocukların zihinsel durum çıkarım süreçlerine yansıyan nüansları gözler önüne sermekte, bu alandaki bilişsel gelişim modellerine katkı sağlayacak nitelikte değerlendirilmektedir.

Küçük (2018) çalışmasında, zihin kuramı ve gelişim süreçleri geniş bir perspektifte ele alınmış; özellikle okul öncesi dönem sonrası zihin kuramı becerilerinin nasıl farklılaştığı ve evrildiği detaylandırılmıştır. Derleme niteliğindeki bu çalışma, Türkçe alanyazındaki eksiklikleri gidermeyi hedefleyerek, zihin kuramının doğası, kapsamı ve gelişimsel evreleri üzerine kapsamlı bir teorik çerçeve sunmaktadır. İncelenen makale, zihin kuramı kavramının kavramsallaştırılmasına yönelik kullanılan metodolojik yaklaşımların çeşitliliğini ve bu alandaki araştırmaların önemini ortaya koyar niteliktedir.

Genel çerçevede, zihin kuramı kavramının tanımlanması ve gelişim süreçleri üzerine yapılan çalışmalar, bireylerin sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkiler ve bilişsel

süreçler arasındaki etkileşimi çeşitli boyutlarda ortaya koymaktadır. İncelenen çalışmaların sentezi, farklı metodolojik yaklaşımların ve ölçüm araçlarının kullanımıyla zihinsel durum çıkarım süreçlerinin çok yönlü doğasının anlaşılmasına olanak tanımakta, bu süreçlerin evrimi üzerinde bütüncül bir değerlendirme yapılmasına zemin hazırlamaktadır.

2.2. Dil Gelişimi ve Zihin Kuramı Arasındaki İlişki

Dilsel yetenekler ile zihinsel durum çıkarım süreçleri arasında gözlemlenen karşılıklı etkileşim, bireylerin sosyal iletişim alanındaki performanslarını anlamada önemli bir ölçüt sunar. Dil gelişimi, kelime dağarcığının, sözdiziminin ve anlamsal derinliğin kazanımıyla birlikte, bireyin hem kendi içsel dünyasını ifade etmesine hem de çevresindeki kişilerin duygu, inanç ve niyetlerini kavramsallaştırmasına olanak tanır. Bu bağlamda, dil, sosyal etkileşimin yapılandırılmasında araçsal bir rol oynarken, zihinsel durum çıkarım süreçleri de dilsel girdilerin sunduğu bilgilerin işlenmesiyle şekillenmektedir (Astington & Baird, 2005).

Dilsel gelişimin, zihinsel durum çıkarım süreçlerine katkısı, sadece kelime öğrenimiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dilin yapısal özellikleri ve anlamsal derinliğiyle de ilişkilidir. Dilin sosyal bağlam içerisindeki kullanımı, bireylerin karşılarındaki kişilerin zihinsel durumlarını yorumlama becerilerini zenginleştirdiği vurgulanır. Bu yaklaşıma göre, dil, bireyin hem kendi içsel durumunu ifade edebilmesi hem de başkalarının duygusal ve bilişsel durumlarını anlamlandırabilmesi için gerekli olan sosyal etkileşimlerin temelini oluşturmaktadır (Harris, 2006).

Ayrıca, dilsel yapıların edinilmesiyle paralel olarak, zihinsel durum çıkarım süreçlerinin de geliştiği düşüncesi, dil ile zihin kuramı arasındaki etkileşimin karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Dilsel beceriler, bireylerin sosyal etkileşimlerde edindiği deneyimler ve öğrenme süreçlerinin birleşik bir sonucu olarak, zihinsel durumları yorumlama sürecinde kullanılmakta; bu durum, erken çocukluk döneminde başlayan bilişsel gelişim süreçlerine entegre bir biçimde yansımaktadır. Bu konuya ilişkin akademik literatürde yapılmış bazı çalışmalar aşağıdaki şekilde özetlenmektedir:

Kaysılı (2014) derlemesinde, normal gelişim gösteren çocuklarda zihin kuramı ile dil arasındaki ilişki incelenmiştir; derleme, çocukların dilsel yapıların gelişimine paralel olarak zihinsel durum çıkarım becerilerinde de belirli bir evrimin gözlemlendiğini ortaya koymuştur. Çalışmada, sözdizimi ve zihinsel durum ifadelerinin ediniminin, çocukların yanlış inanç görevlerindeki performanslarıyla ilişkilendirildiği belirtilmiş, bu sayede dilsel gelişim ile zihin kuramı arasındaki etkileşimsel yapının, çocukların sosyal iletişim süreçlerinde kendini gösterdiği vurgulanmaktadır.

Karakelle & Ertuğrul (2012) çalışmasında, zihinsel durum çıkarım süreçleri, dil becerileri, çalışma belleği ve yönetici işlevler arasındaki bağlantılar ele alınmıştır. Araştırmada, farklı yaş gruplarındaki çocukların dil gelişimi ile zihinsel durum çıkarım görevleri arasındaki ilişkiler, sözdizimi ve anlamsal becerilerin yanı sıra bilişsel süreçlerin entegrasyonu üzerinden analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, özellikle 53–72 aylık çocuklarda dil becerilerinin, zihin kuramı performansını diğer bilişsel faktörlerden bağımsız olarak yordadığına işaret etmektedir.

Dükar & Tunçer (2021) çalışmasında ise, gecikmiş dil-konuşması bulunan çocukların sözcük dağarcığı gelişimleri üzerinden dil gelişimi ile zihinsel durum çıkarım süreçleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırmada, dilsel gecikme yaşayan çocukların alıcı ve ifade edici sözcük dağarcıkları, yaş grupları arasındaki farklılıklar çerçevesinde değerlendirildiği gibi, dil gelişiminin çevresel etkileşimler ve bilişsel stratejiler üzerindeki potansiyel etkisi de irdelenmiştir. Çalışmanın bulguları, dilsel gecikmenin yalnızca sözcük dağarcığında değil, aynı zamanda çocukların çevresel etkileşimlerde zihinsel durumları yorumlamada kullandıkları stratejilerde de yansımalar oluşturduğunu göstermektedir.

Tüm bu çalışmalar, dil gelişimi ile zihin kuramı arasındaki ilişkinin çok boyutlu yapısını gözler önüne sermektedir. Edinilen veriler, dilsel yapıların ve sosyal etkileşimlerin, zihinsel durum çıkarım süreçlerine entegre bir biçimde yansıdığını ortaya koyarken, farklı metodolojik yaklaşımların kullanıldığı çalışmaların, bu ilişkinin çeşitli yönlerini detaylandırma imkânı sunduğunu göstermektedir. Bu perspektif, çocukların bilişsel ve sosyal gelişim süreçlerinin desteklenmesinde, dilsel becerilerin önemini

vurgularken, erken müdahale stratejilerinin oluşturulmasında da yol gösterici nitelikte veriler sunmaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, dil gelişimi ile zihinsel durum çıkarım süreçleri arasındaki etkileşimin, çocukların sosyal iletişim becerilerinin ve genel bilişsel gelişimlerinin şekillenmesinde temel rol oynadığı söylenebilir. Elde edilen bulgular, dilin sunduğu yapılandırılmış bilgi ve sözdizimsel yeteneklerin, zihinsel durum çıkarım süreçlerinin temel bileşenlerini oluşturduğunu göstermektedir. Bu yaklaşımla, her iki alandaki gelişim süreçlerinin desteklenmesi, ilerleyen yaşlarda sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinin optimize edilmesine katkı sağlayabilecek stratejiler geliştirilmesinde önemli bir temel teşkil etmektedir.

2.3. Gecikmiş Konuşma ve Dil Bozuklukları

İnsanlarda dilsel iletişim ve konuşma becerilerinin gelişimi, bireyin çevresiyle kurduğu ilişkilerin kalitesini belirleyen temel unsurlardan biridir. Gecikmiş konuşma ve dil bozuklukları, bireylerin sosyal etkileşim, akademik başarı ve genel yaşam kalitesi üzerinde geniş kapsamlı etkiler yaratabilen, erken tanı ve müdahaleyi gerektiren bir durum olarak ele alınır. Bu bozukluklar, yalnızca konuşma sürecindeki gecikmelerden ibaret olmayıp, aynı zamanda dilin yapısal ve anlamsal yönlerindeki eksiklikleri de içermektedir. Bu bağlamda, dil bozukluklarının tanımlanması, sınıflandırılması ve değerlendirilmesi, klinik uygulamalar ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Leonard, 2017).

Dil gelişiminde normal seyrin aksine, gecikmiş konuşma ve dil bozuklukları olan çocuklarda iletişim becerilerinde gözlemlenen eksiklikler, çoğu zaman bilişsel, nörolojik ve çevresel faktörlerin bir araya gelmesiyle açıklanmaktadır. Bu tür bozukluklar, çocukların dilsel girdileri işleme, sözcük dağarcığını genişletme (semantik bilgi), gramer yapılarını edinme (morfolojik bilgi) ve sosyal bağlamda etkili iletişim kurma (pragmatik) becerilerinde yaşanan zorluklar olarak ortaya çıkar. Özellikle erken tanı ve müdahale süreçlerinin önemli olduğu durumlarda, bireyin ilerleyen yaşlardaki akademik ve sosyal uyumuna yönelik potansiyel riskler daha da belirginleşmektedir.

Dolayısıyla, dil bozukluklarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, multidisipliner yaklaşımlarla ele alınması gereken karmaşık bir yapıyı işaret etmektedir (Botting & Conti-Ramsden, 2003).

Dil bozukluklarının değerlendirilmesi ve müdahale stratejilerinin oluşturulması sürecinde, tanısal kriterler, klinik testler ve gözlemsel değerlendirmeler önemli rol oynamaktadır. Erken çocukluk döneminde ortaya çıkan gecikmiş konuşma, zaman zaman geçici durumlar olarak nitelendirilse de uzun süreli takip ve gerektiğinde müdahale edilmediğinde, ilerleyen dönemlerde daha kapsamlı iletişim ve öğrenme güçlüklerine yol açabilmektedir. Bu durum, dil bozukluklarının tanısal süreçlerinde, hem bireysel farklılıkların hem de çevresel etkenlerin göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılar. Klinik uygulamalarda kullanılan tanı araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının desteklenmesi, müdahale stratejilerinin etkinliğini artırmada belirleyici rol oynar. Bu konuya ilişkin akademik literatürde yapılmış bazı çalışmalar şunlardır:

Topbaş (2015) çalışmasında, geç konuşan çocukların dil ve konuşma bozukluklarına ilişkin erken belirteçler kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Araştırmada, çocukların 18 aylık dönemde hala anlaşılabilir sözcük üretememesi, 24 aylık dönemde sınırlı sözcük dağarcığına sahip olmaları gibi mühim gelişimsel belirtiler detaylandırılmış; bu erken ipuçları, dil bozukluklarının tanısal sürecinde göz önünde bulundurulması gereken önemli göstergeler olarak ortaya konulmaktadır. Çalışmanın bulguları, erken tanı ve müdahale stratejilerinin oluşturulmasında pratik öneriler sunmakta, dil bozukluklarının etkilerini minimize etmeye yönelik klinik yaklaşımların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Karakuzu (2019) çalışmasında, 2:00–6:00 yaş arası gelişimsel dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklarda ebeveyn tutumlarının incelenmesi ele alınmaktadır. Araştırmada, ebeveynlerin tutumlarının çocukların dil ve konuşma gelişimindeki eksikliklerle nasıl ilişkili olduğu, bu tutumların tanısal süreç ve müdahale planlamasında ne derece etkili olduğu detaylandırılmaktadır. Elde edilen veriler, ebeveyn tutumlarının dil bozukluklarının seyrinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koyarken, müdahale stratejilerinin aile odaklı olarak şekillendirilmesinin önemini de vurgulamaktadır.

Oğuz vd. (2019) çalışması, çocukluk çağı dil bozukluklarının değerlendirme ve müdahale süreçlerini Türkiye ve Amerika örnekleri üzerinden karşılaştırarak ele almaktadır. Araştırmada, dil terapistlerinin kullandıkları değerlendirme araçları ve müdahale yaklaşımları incelenmiş, her iki ülkedeki uygulamalardaki benzerlikler ve farklılıklar detaylı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu çalışma, dil bozukluklarının değerlendirilmesinde kültürel ve klinik uygulama farklılıklarının, tanı ve müdahale süreçlerini nasıl etkilediğine dair önemli veriler sunmaktadır.

Yurdakul Çınar & Çiprut (2022) çalışması, gecikmiş dil ve konuşma tanısı almış çocukların ilerleyen dönem izlem çalışmasına odaklanmaktadır. Araştırmada, 12–60 ay arası çocukların, tanı sonrasında takip süreçleri ve alınan müdahaleler değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgular, çocukların ilerleyen dönemde ek tanımlar almasının ve müdahalelerin sürecin seyrini değiştirdiğinin altını çizmekte; dil ve konuşma bozukluklarının uzun dönemli etkilerinin, multidisipliner bir yaklaşımla takip edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bütün bu çalışmalar, gecikmiş konuşma ve dil bozukluklarının tanımlanması, değerlendirilmesi ve müdahale süreçlerine dair geniş bir perspektif sunmaktadır. Yapılan araştırmalar, dil bozukluklarının yalnızca dilsel bir aksaklık olarak değil, aynı zamanda bilişsel, nörolojik ve çevresel etkenlerin birleşimi olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, erken tanı ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde, tanı araçlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının desteklenmesinin önemi de vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, multidisipliner yaklaşımların benimsenmesi, dil bozukluklarının uzun vadeli etkilerinin azaltılmasında etkili olmaktadır. Değerlendirmeler ışığında, gecikmiş konuşma ve dil bozuklukları alanındaki çalışmalar, tanısal süreçlerin ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde zengin veriler sunmaktadır. İlgili çalışmaların sentezi, hem klinik uygulamalarda hem de akademik araştırmalarda, dil bozukluklarının erken tanınması ve müdahaleye yönelik stratejilerin oluşturulmasında yol gösterici niteliktedir. Bu perspektif, çocukların dil gelişiminde yaşanan aksaklıkların, uzun dönemli sosyal ve akademik uyum süreçlerine etkilerini

minimize etmeye yönelik müdahale planlarının geliştirilmesinde önemli ipuçları sağlamaktadır.

2.4. Gecikmiş Konuşma ve Dil Bozukluğu Olan Çocuklarda Zihin Kuramı Becerilerinin Gelişimi

İnsanlarda dil ve iletişim becerilerinin gelişimi, bireylerin sosyal etkileşimlerinde ve zihinsel durumlarını temsil etme süreçlerinde belirleyici bir role sahiptir. Gecikmiş konuşma ve dil bozukluğu olan çocuklarda, bu becerilerin eksikliği; zihinsel durum çıkarımının yapılandırılmasını zorlaştırarak, sosyal algı ve etkileşimde yetersizliklere yol açabilmektedir. Dil, zihinsel durumların simgeselleştirilmesinde ve bu durumlar üzerinden çıkarım yapılmasında temel araç olarak işlev görür. Bu bağlamda, dilsel gelişimde yaşanan aksaklıkların, zihin kuramı becerilerinin oluşumunu olumsuz yönde etkileyebileceği öne sürülmektedir (Cutting & Dunn, 1999).

Dil gecikmesi olan çocuklar, dilsel yapıların ve sözdizimsel düzenlemelerin eksikliği nedeniyle, zihinsel durumları temsil eden kavramları edinme sürecinde zorluk yaşayabilmektedir. Dil, bireyin hem kendi düşünce ve duygularını ifade etmesinde hem de başkalarının niyet, inanç ve duygu durumlarını anlamasında aracılık eden temel mekanizmadır. Bu nedenle, dilsel becerilerdeki yetersizlik, zihin kuramı görevlerine katılımı ve bu görevlerde gösterilen performansı doğrudan etkileyebilmektedir. Ayrıca, dilsel girdilerin yetersizliği, çocukların sosyal iletişimde kullanacakları kavramsal çerçevenin daralmasına neden olmakta, böylece zihinsel durum çıkarımının gelişimsel sürecinde gecikmelere yol açabilmektedir (Astington, 2020).

Nörobiyolojik altyapı ve çevresel etkileşimler, dil bozukluğu olan çocuklarda zihin kuramı becerilerinin gelişiminde önemli rol oynar. Dil ve iletişim eksiklikleri, nörolojik gelişimle yakından bağlantılı olup, sosyal etkileşimlerde elde edilen deneyimlerin sınırlı kalmasına neden olabilir. Bu durum, çocukların zihin kuramı görevlerinde kullanmaları gereken bilişsel stratejilerin gelişimini de engelleyebilir. Mevcut araştırmalar, dil bozukluklarının yalnızca iletişimsel aksaklıklarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda zihinsel durum çıkarımının yapılandırılmasına da

yansımalarının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuya ilişkin akademik literatürde yapılmış bazı çalışmalar şunlardır:

Kaysılı (2013) çalışmasında, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı performansları karşılaştırılmıştır. Çalışmada, dil ve iletişim alanında yaşanan farklılıkların, çocukların zihinsel durum çıkarım görevlerindeki performansı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle, dilsel eksikliklerin ve iletişim güçlüklerinin, yanlış inanç görevlerindeki başarısızlıklara katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, dil bozukluğu olan çocuklarda zihin kuramı becerilerinin gelişimsel sürecinde yaşanan aksaklıkların, nörolojik ve çevresel faktörlerle etkileşim halinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Güven, Ayvaz ve Göktaş (2019) çalışmasında, okul öncesi dönem çocuklarında zihin kuramı becerileri ile sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma kapsamında, dil gelişiminde yaşanan gecikmelerin, çocukların zihinsel durum çıkarım görevlerindeki performansı üzerinde etkili olduğu tartışılmıştır. Elde edilen veriler, dilsel eksikliklerin çocukların sosyal iletişimde kullandıkları bilişsel stratejileri sınırladığını ve bu durumun zihin kuramı görevlerine yansımalarını azaltabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmada, dil bozukluğu olan çocuklarda, dilsel yapıların yetersizliğinin, zihin kuramı becerilerinde gözlenen gerileme ile bağlantılı olduğu ileri sürülmektedir.

Bal & Ceyhun (2022) çalışmasında, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarda sosyal öğrenme kuramı uygulamasının, zihin kuramı becerileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu deneysel çalışmada, dil ve iletişimde yaşanan eksikliklerin, çocukların zihinsel durum çıkarım görevlerindeki performanslarını nasıl etkilediği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, uygulanan müdahale sürecinin, çocukların zihin kuramı görevlerindeki başarılarını artırmaya yönelik olumlu etkileri olduğu belirlenmiştir. Bulgular, dil bozukluğu olan çocuklarda, sosyal öğrenme temelli müdahale stratejilerinin, zihin kuramı becerilerinin gelişimine katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmalar, gecikmiş konuşma ve dil bozukluğu olan çocuklarda zihin kuramı becerilerinin gelişiminde, dilsel eksikliklerin yanı sıra nörolojik, çevresel ve sosyal etkenlerin de rol oynadığını ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları, dil gelişimindeki aksaklıkların, zihinsel durum çıkarım görevlerinde gözlemlenen performans düşüklüğüyle ilişkili olduğunu ve erken müdahale stratejilerinin bu alanda önemli iyileşmeler sağlayabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, çocukların dil bozukluklarına yönelik multidisipliner müdahalelerin, zihin kuramı becerilerinin desteklenmesinde etkili araçlar olarak kullanılabileceği anlaşılmaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, gecikmiş konuşma ve dil bozukluğu olan çocuklarda zihin kuramı becerilerinin gelişimi, dilsel, nörolojik ve sosyal etkileşim süreçlerinin iç içe geçtiği karmaşık bir gelişim modeli sunmaktadır. Yapılan çalışmalar, dil bozukluklarının zihin kuramı üzerindeki etkilerini ölçmek için farklı metodolojik yaklaşımların kullanılmasının, bu alanın daha kapsamlı anlaşılmasına olanak tanıdığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, erken tanı ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi, çocukların hem dilsel hem de zihinsel durum çıkarım becerilerinin desteklenmesi açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

2.5. Zihin Kuramı ile Sosyal ve Akademik Gelişim Arasındaki İlişkiye Dair Literatür Taraması

İnsanların sosyal çevreleriyle kurdukları etkileşimler ve akademik performansları, zihinsel durum çıkarım becerilerinin (zihin kuramı) işlevselliğiyle yakından ilişkilidir. Zihin kuramı, bireyin başkalarının niyet, inanç, duygu ve düşüncelerini anlamlandırmasına olanak sağlayan bilişsel bir yetenek olarak tanımlanır. Sosyal ve akademik gelişim açısından, bu yetenek, kişiler arası iletişimin kalitesini belirlemede, işbirliği ve empati gibi sosyal becerilerin kazanımında temel rol oynar. Zihin kuramı, sosyal etkileşim süreçlerinde, özellikle de empati ve niyet algısı üzerinden önemli işlevler üstlenir ve bu bağlamda, zihin kuramının gelişimi, sosyal uyum ve akademik başarının temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilir (Baron-Cohen, 1997).

Sosyal yaşamda ve okul ortamlarında, bireylerin zihinsel durum çıkarım becerileri, grup içi işbirliği, problem çözme ve eleştirel düşünme gibi akademik becerilerle yakından bağlantılıdır. Akademik başarı, yalnızca bireysel bilişsel yeteneklere değil, aynı zamanda sosyal etkileşimlerden edinilen deneyimlere de dayanır. Zihin kuramı becerilerinin gelişimi, öğrencilerin sınıf içi iletişim, tartışma ve grup çalışmalarında etkin rol oynamalarına olanak tanımakta; bu da akademik performansın artmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, zihin kuramının sosyal ve akademik gelişimdeki yeri, bireyin genel uyumunu destekleyen karmaşık bir etkileşim ağının parçası olarak anlaşılmalıdır (Frith, 2004).

Özellikle, sosyal becerilerin ve akademik yeteneklerin gelişimi, zihin kuramı becerilerinin erken yaşlarda kazanılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Erken çocukluk döneminde edinilen zihin kuramı becerileri, bireyin ilerleyen yaşlarda sosyal ilişkilerinde ve okul ortamındaki akademik etkinliğinde belirleyici rol oynar. Bu süreçte, çevresel etkileşimler, aile içi iletişim ve okul deneyimleri, zihin kuramının gelişimine katkı sağlayarak, bireyin hem sosyal hem de akademik başarısına yansır. Akademik performansın artırılması ve sosyal adaptasyonun desteklenmesi için, zihin kuramı becerilerinin geliştirilmesi önemli bir müdahale hedefi olarak karşımıza çıkar. Bu konuya ilişkin akademik literatürde yapılmış bazı çalışmalar şunlardır:

Bıçer & Sarı (2017) çalışmasında, normal gelişim gösteren öğrenciler ile hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin zihin kuramı performansları ile yürütücü işlev becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada, özellikle soyut düşünme becerileri ve zihin kuramı ölçümleri üzerinden elde edilen veriler, her iki grubun bilişsel işleyişlerinin karşılaştırılmasına olanak tanımış, bu yapıların birbirini nasıl etkilediğine dair önemli sonuçlar ortaya konulmaktadır. Bulgular, yürütücü işlevlerin, zihin kuramı becerilerinin desteklenmesinde belirleyici bir faktör olduğunu ve akademik başarıya yansıyabileceğini göstermiştir.

Altıntaş (2014) çalışmasında, Çocuklar İçin Zihin Kuramı Test Bataryası'nın 3–5 yaş Türk çocuklarına uyarlanması ve geçerlik-güvenirlilik çalışmaları ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, testin çocukların zihin kuramı becerilerini ölçmede etkili olduğunu

ortaya koyarken, aynı zamanda okul türü, yaş ve ebeveyn eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlerin, çocukların sosyal etkileşim ve akademik performansları üzerinde dolaylı etkileri olduğunu göstermiştir. Bu çalışma, zihin kuramı ölçüm araçlarının akademik başarıyla ilişkili bilişsel ve sosyal etkileşim becerilerini değerlendirmede önemli bir araç olduğunu vurgular.

Akbulut (2019) tez çalışmasında, zihin kuramı edinim sıralaması ile ailelerin sosyo-demografik özellikleri ve kültürel normlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma, Türk çocuklarının zihin kuramı edinim sıralamasının, ailelerin ve kültürel çevrenin etkisiyle şekillendiğini ve bu durumun çocukların sosyal iletişim becerilerine yansıdığını ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler, sosyal çevrenin akademik başarıya yansıyabileceğini, çünkü aile ve kültürel etmenlerin çocukların zihin kuramı gelişimine dolaylı olarak katkı sağladığını göstermektedir. Bu çalışma, zihin kuramı becerilerinin, sosyal adaptasyon ve akademik başarı arasındaki bağlantının anlaşılmasında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Bu alanda yapılan çalışmalar, zihin kuramı ile sosyal ve akademik gelişim arasındaki ilişkinin çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır. Edinilen veriler, zihin kuramı becerilerinin hem sosyal iletişimde hem de okul ortamındaki akademik performansta önemli bir rol oynadığını destekler niteliktedir. Farklı metodolojik yaklaşımların kullanılması, bu ilişkinin bilişsel, sosyal ve kültürel boyutlarının detaylı incelenmesine olanak tanımaktadır. Böylece, zihin kuramının geliştirilmesine yönelik müdahalelerin, sosyal uyum ve akademik başarıyı artırmaya yönelik stratejiler geliştirilmesinde temel oluşturabileceği anlaşılmaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, zihin kuramı ile sosyal ve akademik gelişim arasındaki ilişki, çocukların sosyal adaptasyonu, grup içi etkileşimi ve sınıf içi başarıları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Çalışmalardan elde edilen bulgular, zihin kuramı becerilerinin desteklenmesinin, bireylerin akademik performansının yanı sıra sosyal iletişim yeteneklerinin de gelişimine olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Bu perspektifte, erken müdahale ve eğitim programlarının, zihin kuramı becerilerinin

geliştirilmesine odaklanması, uzun vadeli sosyal ve akademik uyum süreçlerine ışık tutabilecek stratejiler sunmaktadır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, karşılaştırmalı kesitsel desen kullanılarak yürütülecek olup, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı becerilerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Kesitsel desen, belirli bir zaman diliminde farklı gruplar arasında belirli değişkenlerin karşılaştırılmasını sağlayan ve özellikle gelişimsel farklılıkları tespit etmek için sıkça kullanılan bir yöntemdir. Araştırmanın temel hedefi, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ile dil gelişiminde gecikme göstermeyen çocuklar arasındaki zihin kuramı becerilerinin ve dil gelişiminin farklılıklarını istatistiksel yöntemlerle ortaya koymaktır.

Kesitsel desen kullanımı, araştırma sürecinin belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmesine olanak tanırken, farklı grupların karşılaştırmalı analizini yapmayı mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın temel değişkenleri olan zihin kuramı becerileri ve dil becerileri, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediği açısından analiz edilmesidir. Çalışmada bağımsız değişken, çocukların gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı alıp almadıklarıdır (GDK grubu ve normal gelişim gösteren grup). Bağımlı değişkenler ise zihin kuramı becerileri (farklı inanç, bilgi erişimi, yanlış inanç atfetme gibi ölçütler) ve dil gelişimi becerileridir.

Karşılaştırmalı kesitsel desenin kullanılma nedenleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Kesitsel çalışmalar, örneklemden tek bir zaman diliminde veri toplayarak analiz yapma imkânı sunduğu için uzun vadeli takip gerektirmez ve daha az zaman ve kaynak kullanımına ihtiyaç duyar.

2. Araştırmada gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocuklar arasında anlamlı fark olup olmadığı incelenecektir. Karşılaştırmalı kesitsel desen, bu tür gruplar arası farklılıkları belirlemek için uygundur.

3. Dil gelişimi ve zihin kuramı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için farklı yaş gruplarından çocukları belirli bir zaman diliminde karşılaştırmak, bilişsel ve sosyal gelişim süreçlerine dair önemli çıkarımlara ulaşmayı sağlamaktadır.

4. Araştırmanın 3:00-4:11 yaş grubundaki çocuklarla yürütülecek olması, belirli yaş aralıklarında zihin kuramı gelişimini ve dil becerilerini anlamaya yönelik kesitsel veri toplamanın uygun bir yöntem olduğunu göstermektedir.

3.2. Örneklem ve Katılımcılar

Bu çalışmanın örneklemini, Mersin ili sınırları içerisinde bulunan ve 3:00 ile 4:11 yaş aralığında olan çocuklardan oluşmaktadır. Araştırma, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocuklarla normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı becerilerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Başlangıçta, her iki grup için 40 çocuk hedeflenmiş, ancak veri toplama sürecinde uzman ekip tarafından doğrulanan kriterlere uygun olarak, gecikmiş dil ve konuşma tanısı konulan 31 çocuk ile normal gelişim gösteren 35 çocuk arasında veri elde edilmiştir. Normal gelişim gösteren grup içerisinde, demografik uyum sağlamak amacıyla rastgele 4 çocuk dışarıda bırakılarak, her iki grupta eşit sayıda, yani 31 çocuktan oluşan iki grup ile toplam 62 katılımcı üzerinde analizler gerçekleştirilmektedir.

Seçim kriterleri, hem dahil olma hem de dışlama kriterleri çerçevesinde titizlikle belirlenmiştir. Dahil olma kriterleri arasında; katılımcıların 3:00 – 4:11 yaş aralığında olması, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan grubun ilgili uzmanlar tarafından doğrulanmış olması, normal gelişim gösteren çocukların ise yaşlarına uygun dil ve konuşma gelişimi sergilemesi yer almaktadır. Ayrıca, çalışmanın coğrafi sınırı olarak Mersin ili belirlenmiş ve ebeveynlerden alınan bilgilendirilmiş onam formları doğrultusunda çocukların çalışmaya katılımı sağlanmıştır.

Çalışmanın örneklemini, Mersin ilindeki bir Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ne devam eden, 3:00–4:11 yaş aralığında, GDK tanılı 31 çocuk ve özel kreşlere giden normal gelişim gösteren 31 çocuk oluşturmaktadır. GDK tanılı katılımcılar, çocuk ve ergen psikiyatristi tarafından gecikmiş dil ve konuşma tanısı almış bireyler arasından seçilmiş; tanı sürecinde gelişimsel öykü ve psikiyatrik değerlendirme raporları esas alınmıştır. Tanının geçerliliğini desteklemek amacıyla çocuklara Dil ve Konuşma Terapisti tarafından TEDİL testi uygulanmış ve tanı test puanlarıyla da doğrulanmıştır. TEDİL aynı şekilde normal gelişim grubuna da Dil ve Konuşma terapisti tarafından uygulanmış olup, çocukların dil gelişimlerinin yaşlarına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Dışlama kriterleri; çocuklarda otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, zihinsel engel veya diğer nörogelişimsel bozuklukların bulunmaması, işitme veya görme kaybı gibi duyuşal problemlerinin olmaması, çift dilli veya farklı bir ana dile sahip olmaları ve daha önce herhangi bir erken müdahale programına dahil edilmemiş olmalarını kapsamaktadır. Bu kriterler, örnekleme homojen bir grup oluşturulması ve yalnızca dil ve konuşma gelişimi ile zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkiye odaklanabilmek amacıyla uygulanmıştır.

Örneklem seçimi sırasında, gruplar arasında yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik durum gibi demografik özelliklerin benzerliğine özen gösterilmiştir. Veriler, Zihin Kuramı Ölçeği, Sally-Anne Testi ve TEDİL (Türkçe Erken Dil Gelişim Testi) gibi standartlaştırılmış ölçme araçları kullanılarak toplanacaktır. Veri toplama süreci, birebir görüşmeler yoluyla, sessiz ve dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmış bir ortamda gerçekleştirilecektir. Araştırmanın bağımsız değişkenleri; “Gecikmiş Dil ve Konuşma tanısı” (1 = var, 0 = yok) ve yaş olup, bağımlı değişkenler ise çocukların zihin kuramı ve dil becerileri olarak belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan 62 çocuğun temel demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyet ve yaş dağılımı

		Normal Gelişim		GDK	
Cinsiyet		Kız	Erkek	Kız	Erkek
Yaş	3:00-3:11	1	4	1	4
	4:00-4:11	12	14	6	20
	Toplam	31		31	

Tablo 2: Katılımcıların yaş bilgileri

İstatistik	Minimum	Maksimum	Ortalama Yaş	Standart Sapma
Değer	3 yıl 0 ay 0 gün	4 yıl 11 ay 29 gün	4 yıl 4 ay 11 gün	3 ay 25 gün

Veri seti, cinsiyet ve yaş gibi temel demografik değişkenler açısından incelendiğinde, örnekleme erkek çocukların oranı kız çocuklara göre belirgin bir şekilde daha yüksektir. Literatüre baktığımızda elde edilen bulguların, dil ve konuşma bozukluklarının erkek çocuklarında daha sık görüldüğünü belirten mevcut literatür ile örtüştürü görülmektedir. Yaş dağılımında ise çocukların tamamı 3:00 ile 4:11 yaş arasında yer almaktadır. Ortalama yaşı 4 yıl 4 ay 11 gün ve standart sapmanın 3 ay 25 gün olması, örneklem grubunun genel olarak benzer gelişim düzeylerine sahip olduğunu göstermektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Sosyal becerilerin değerlendirmesinde de diğer becerilerde olduğu gibi formal ve informal değerlendirmelerden yararlanılmaktadır. Zihin kuramını değerlendirirken kullanılan bazı testler;

Fotoğraf Yüz Testi: Çocukların rastgele 6 temel duyguyu ayırt edebilmeleri beklenir.

Çikolata Testi: Hikayede Mary ve John oturma odasında iken odaya Jhon'un annesi girer. Annesi Jhon'a çikolata verip odadan çıkar. John çikolatayı çekmeceye koyup odadan çıkar. Mary ise çikolatayı çekmecedan alıp oyuncak kutusunun içine koyar. John pencereden Mary'i görür. John odaya girip çikolatasına alacaktır. Burada Mary'nin John'un düşüncesi hakkında yanlış inanca sahip olacağı beklenir. Bu testte kişinin, bir başkasının inancı hakkındaki yanlış inancını anlayıp anlamadığı test edilmektedir.

Göz Testi: Kişinin zihinsel durumları anlaması ve onları gözlerle eşleştirmesi beklenir. Test 28 resimden oluşmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, çocukların zihinsel durum çıkarım becerileri ile dil becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyebilmek için üç farklı ölçme aracı kullanılmıştır. Bu araçlar, çocukların bilişsel ve dilsel gelişim düzeylerini objektif olarak ölçmeyi ve her iki grup (Gecikmiş Dil ve Konuşma bozukluğu tanısı almış ve normal gelişim gösteren) arasında karşılaştırma yapmayı sağlamaktadır. Kullanılacak araçların her biri, ilgili alanlarda literatürde yaygın olarak kullanılan, uluslararası ve yerel çalışmalarda geçerliliği ve güvenilirliği onaylanmış ölçeklerdir.

Zihin Kuramı Ölçeği

Zihin Kuramı Ölçeği, Wellman ve Liu (2004) tarafından geliştirilen ve daha sonra Kahraman (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak kullanılan bir ölçme aracıdır. Ölçek, çocukların zihinsel durum çıkarım becerilerini değerlendirmeyi amaçlamakta olup; “farklı istek”, “farklı inanç”, “bilgi erişimi”, “yanlış inanç” ve “gizli duygu” gibi alt boyutlardan oluşmaktadır. Her alt boyut, çocuğun başkalarının zihinsel durumlarını anlama düzeyini ölçmeye yöneliktir. Örneğin, “yanlış inanç” alt boyutu, çocuğun başkasının yanlış bir inanca sahip olabileceğini doğru şekilde tahmin etme yeteneğini değerlendirirken, “bilgi erişimi” alt boyutu, çocuğun başkasının bilgiye erişim

durumunu yorumlama becerisini ortaya koyar. Doğru tahmin 1 puan, yanlış tahmin 0 puan olarak kodlanır; böylece ölçeğin toplam puanı 0 ile 6 arasında değişmektedir.

Örneğin, “farklı istek” görevinde araştırmacı çocuğa, Ali isimli bir figürle birlikte havuç ve kurabiye görsellerini tanıtarak, “Sence Ali hangisini seviyor?” ve “Ali yemek zamanı geldiğinde hangisini tercih eder?” gibi sorular yöneltir. Çocuğun, Ali’nin tercihinin kendi zevkinden farklı olduğunu doğru bir şekilde ifade etmesi beklenir. Çocuk, Ali’nin sevdiği yiyeceği doğru tahmin ettiğinde 1 puan alır. Zihin kuramı ölçeği her çocuğa bire bir olarak uygulanmıştır.

Türkçe uyarlaması esnasında ölçeğin yapısı bozulmadan korunmuştur. Yapılan uyarlama çalışmasında Kuder-Richardson yöntemi ile hesaplanan güvenirlik katsayısı .50, test-tekrar test güvenirliği ise .78 olarak raporlanmıştır (Kahraman, 2012). Uygulama süresi yaklaşık 15–20 dakika olup, birebir sessiz bir ortamda gerçekleştirilir. Ölçekte yer alan her görev, çocukların farklı zihinsel durumları anlama kapasitesini objektif olarak değerlendirmeye olanak tanımakta ve elde edilen puanlar, grup karşılaştırmalarında bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır.

TEDİL (Türkçe Erken Dil Gelişim Testi)

Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDİL), orijinal Test of Early Language Development – Third Edition (TELD-3) temel alınarak Türkçe’ye Güven ve Topbaş (2009) tarafından uyarlanmış, geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış bir ölçme aracıdır. TEDİL, çocukların alıcı (receptive) ve ifade edici (expressive) dil becerilerini ölçmeye yönelik iki alt test içerir. Alıcı dil alt testinde, çocukların duyduklarını, anladıklarını ve yorumladıklarını ölçerken; ifade edici dil alt testinde ise, kendi düşünce ve duygularını sözel olarak ifade edebilme becerileri değerlendirilir. Test, toplamda çocukların yaşlarına göre standart puanlara dönüştürülen ham puanlardan oluşur. TEDİL’in uyarlama çalışması, uluslararası test uyarlama ilkeleri (AERA, APA, NCME ve Hambleton & Patsula, 1999) dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma aşamasında, test maddeleri uzman görüşleri ve çocukların uygulama sürecindeki performansları doğrultusunda yeniden düzenlenmiş;

madde analizi, faktör analizi ve iç tutarlılık (Cronbach alfa katsayısı) yöntemleri kullanılarak testin güvenilirliği ve geçerliliği sağlanmıştır. Yapılan analizlerde, alıcı dil alt testinin alfa katsayıları 0.83 ile 0.95 arasında, ifade edici dil alt testinin ise 0.80 ile 0.95 arasında değişmiş; test-tekrar test güvenilirliği yüksek korelasyon katsayıları ile desteklenmiştir. Ayrıca, alternatif formlar güvenilirliği analizi, iki form arasında .60 ile .97 arasında korelasyon değerleri sağlamış ve uygulayıcılar arası güvenilirlik ise %100 uyum ve .99 korelasyon oranı ile teyit edilmiştir (Topbaş ve Güven, 2011). TEDİL, uygulayıcı tarafından birebir ve standart bir prosedür izlenerek uygulanır. Uygulama 20–30 dakika arasında sürebilir. TEDİL testi, 2 yaş 0 ay ile 7 yaş 11 ay arasındaki çocuklara uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Toplam 76 maddeden oluşan bu testte, her doğru yanıt 1 puan, yanlış yanıt ise 0 puan olarak değerlendirilir. Uygulama sonucunda elde edilen toplam doğru cevap sayısı, bireyin ham puanını oluşturur. Bu ham puan, yaşa göre belirlenmiş norm tablosu aracılığıyla standart puana dönüştürülerek çocuğun dil gelişimi değerlendirilir. Uygulama sırasında, çocukların demografik bilgileri (yaş, cinsiyet vb.) de kısa anket soruları ile toplanır.

Sally-Anne Testi

Sally-Anne Testi, çocukların başkalarının zihinsel durumlarını anlama yeteneklerini, özellikle yanlış inanç görevlerini ölçmek amacıyla kullanılan klasik bir testtir. Türkçe güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları Girli ve Tekin (2010) tarafından yapılmıştır. Deneye katılan çocuklara öncelikle öyküde yer alan iki karakter tanıtılır. Ardından, bu karakterlerin adlarını hatırlayıp hatırlamadıkları kontrol edilir (adlandırma sorusu). Daha sonra öykü anlatımına geçilir: Sally’nin bir sepeti, Anne’in ise bir kutusu vardır. Sally, oyuncasını (topunu) sepetin içine koyduktan sonra dışarı çıkar. Sally’nin yokluğunda Anne, topu sepetten alarak kutunun içine yerleştirir. Öykünün sonunda çocuklara şu soru yöneltilir: “Sence Sally topunu nerede arayacak?” Bu soru, çocuğun zihinsel durum çıkarımı yapma becerisini değerlendirmeyi amaçlar. Devamında, çocuklara topun şu anda nerede bulunduğu (gerçeklik sorusu) ve topun başlangıçta nereye konulduğu (bellek sorusu) sorulur. Eğer çocuk Sally’nin topu sepetin içinde arayacağını belirtirse, bu testte başarılı sayılır. Bu, çocuğun Sally’nin olaylar sırasında

orada olmadığını ve bu nedenle topun yer değişikliğinden habersiz olduğunu kavradığını gösterir. Zihin kuramı gelişmiş bir çocuk, başkasının bilgiye erişimi sınırlı olduğunda onun düşüncelerini bu çerçevede değerlendirebilir. Buna karşın, zihin kuramı gelişmemiş bir çocuk, Sally'nin de kendi bildiği gibi topun kutuda olduğunu bildiğini varsayarak yanlış yanıt verir.

Çocukların bu görevdeki performansı, zihin kuramı becerilerinin ölçülmesinde önemli bir göstergedir. Test, ikili (binary) kodlama sistemi ile değerlendirilir; “1” (başarılı) veya “0” (başarısız) şeklinde puanlama yapılır. Uygulama süresi yaklaşık 10–15 dakika olup, test birebir, sessiz ve dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmış ortamlarda uygulanır. Test uygulayıcıları, çocukların dikkatini test sırasında yönlendirebilmek için önceden eğitilmiş ve uygulama protokollerine tam uyum sağlamışlardır. Sally-Anne Testi, zihin kuramı becerilerinin özellikle yanlış inanç görevleri çerçevesinde değerlendirilmesinde kullanılır ve çocukların sosyal bilişsel gelişiminin belirlenmesinde önemli veriler sunar. Testin sonuçları, grup karşılaştırmalarında zihin kuramı becerilerinin belirlenmesi ve yorumlanmasında temel bağımlı değişken olarak kullanılacaktır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri toplama süreci, örneklem grubunun belirlenen kriterlere uygun olarak seçilmesinden başlayıp, ölçme araçlarının uygulanmasına kadar titizlikle planlanmıştır. Bu süreç, Dilgem Mersin Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde gerçekleştirilecek olup, çalışma ortamı sessiz, dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmış odalarda uygulanacaktır. Araştırmaya katılacak çocukların ebeveynlerinden önceden bilgilendirilmiş onam formları alınmış ve demografik bilgiler (yaş, cinsiyet vb.) kısa anketler aracılığıyla toplanmıştır.

Veri toplama süreci üç aşamada ilerlemektedir. İlk aşamada, araştırma ekibi tarafından katılımcıların uygunluk kriterlerine göre belirlenmesi ve grupların (Gecikmiş Dil ve Konuşma bozukluğu tanısı olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocuklar) oluşturulması sağlanmıştır. Her iki grup için de eşit sayıda katılımcı elde edilebilmesi

adına, normal gelişim gösteren grup içerisinde rastgele 4 çocuk dışarıda bırakılarak toplamda 62 çocuk üzerinden analiz yapılacak hale getirilmiştir. İkinci aşamada, standartlaştırılmış veri toplama araçları (Zihin Kuramı Ölçeği, Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi ve Sally-Anne Testi) her çocuk için birebir uygulanacaktır. Ölçekler, çocukların bireysel dikkatlerini sürdürebilecekleri bir şekilde ve uygulayıcıların önceden eğitim almış olması doğrultusunda, belirlenmiş protokollere uygun olarak uygulanır. Her bir test, belirli süreler içinde tamamlanacak; örneğin, Zihin Kuramı Ölçeği yaklaşık 15–20 dakika, TEDİL 50-55 dakika ve Sally-Anne Testi ise 5-10 dakika sürmektedir. Uygulama sırasında, araştırma ekibi çocukların motivasyonunu korumaya yönelik kısa molalar verebilir ve anlık gözlemler yaparak gerektiğinde uygulama sürecini destekler. Üçüncü aşamada ise, toplanan veriler SPSS gibi istatistiksel analiz programlarına aktarılır. Veriler, öncelikle demografik bilgilerin ve ölçeklerden elde edilen ham puanların kontrol edilmesiyle temizlenir; daha sonra gruplar arası karşılaştırmalar, bağımsız örneklem t-testi, Mann-Whitney U testi, korelasyon analizi ve varyans analizi gibi yöntemler kullanılarak değerlendirilir. Ayrıca, her bir ölçme aracının alt boyutları ayrı ayrı incelenerek, dil ve zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkiler detaylandırılacaktır.

Veri toplama süreci, ölçme araçlarının geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarından elde edilen standartlara uygun şekilde planlanmış olup, araştırmanın amacına uygun güvenilir ve geçerli sonuçlar elde edilmesine olanak tanıyacaktır. Böylece, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklarla normal gelişim gösteren çocuklar arasındaki zihin kuramı ve dil becerileri farkları, bilimsel yöntemlerle titizlikle ortaya konulacaktır.

3.5. Veri Analiz Yöntemleri

Araştırmada elde edilen veriler, SPSS yazılımı kullanılarak kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Veri setindeki tüm ölçüm sonuçlarının normal dağılım gösterdiği tespit edilmiş olduğundan, araştırmada parametrik analiz yöntemleri uygulanmıştır. Öncelikle, tüm veri seti üzerinde tanımlayıcı istatistikler hesaplanarak, her bir değişken için ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler belirlenmiştir. Ayrıca, veri

setinde eksik veya aykırı değerlerin olup olmadığı incelenmiş, tespit edilen aykırı veriler uygun yöntemlerle düzeltilerek analizlere dahil edilmiştir.

Gruplar arası farkların incelenmesi amacıyla, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı ve dil becerileri üzerindeki performansları bağımsız örneklem t-testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Her iki grubun Zihin Kuramı Ölçeği toplam puanları ile TEDİL alt testlerinden elde edilen alıcı, ifade edici ve toplam dil puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı t-testi sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

Ayrıca, çocukların zihin kuramı puanları ile dil becerileri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

Yaşın, zihin kuramı ve dil puanlarıyla arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir.

Bunun yanı sıra, cinsiyet faktörünün etkisini incelemek amacıyla da bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Çocukların cinsiyeti (erkek, kız) ile Zihin Kuramı Ölçeği ve TEDİL toplam puanları arasındaki farklılıklar, ayrı ayrı t-testi sonuçları ile analiz edilmiştir.

3.6. Sınırlılıklar

Bu çalışmada kesitsel desen kullanılmış olması çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Veriler tek bir zaman noktasında toplandığı için çocukların zihin kuramı ile dil becerilerindeki değişimleri incelemek mümkün olmamıştır. Bu nedenle değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisi tespit edilememiştir.

Ayrıca çalışmada yaş değişkeni ile zihin kuramı becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Çalışmaya GDK ve normal gelişim gösteren çocukları dahil ettiğimiz için etkisinin çıkmadı öngörülmektedir. Grupları ayrı ayrı dahil etseydik, literatür ile uyuşacak şekilde yaşın zihin kuramı becerileri üzerinde belirgin bir faktör olduğu vurgulanabilirdi.

4. BULGULAR

4.1. Gecikmiş Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Çocukların Zihin Kuramı Becerileri ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihin Kuramı Becerileri Arasındaki Farklılıklar

Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların Zihin Kuramı Ölçeği alt boyutları ve toplam puanları üzerinden elde edilen performansları karşılaştırılmaktadır. Veriler normal dağılım göstermiş olup (Shapiro-Wilk test; $p=0,09>0,05$), veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik test uygulanabilmektedir. Aşağıda, ilgili analizlerin grup istatistikleri ve bağımsız örneklem t-testi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 3: Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların zihin kuramı becerileri ile normal gelişim gösteren çocukların zihin kuramı becerileri arasındaki farklılıkların incelenmesi

Ölçek	GDK	N	Min.	Maks.	Ort.	St. Sapma	t	p
Farklı İstek	GDK	31	0	1	0,129	0,3408	-6,59	0,000*
	Normal Gelişim	31	0	1	0,774	0,425		
Farklı İnanç	GDK	31	0	1	0,097	0,3005	-3,65	0,000*
	Normal Gelişim	31	0	1	0,484	0,508		
Bilgi Erişimi	GDK	31	0	1	0,097	0,3005	-2,23	0,029*
	Normal Gelişim	31	0	1	0,323	0,4752		
Yanlış İnanç	GDK	31	0	1	0,065	0,2497	-2,67	0,010*
	Normal Gelişim	31	0	1	0,323	0,4752		

Tablo 3 (Devam)

Gizli Duygu	GDK	31	0	0	0,000	0,0000	-2,68	0,009*
	Normal Gelişim	31	0	1	0,194	0,4016		
Toplam Puan	GDK	31	0	3	0,387	0,8823	-4,84	0,000*
	Normal Gelişim	31	0	5	2,097	1,7579		

Bağımsız Örneklem t-testi; $p < 0,05$

Tablo 3'te, uygulanan t-testi sonuçları her alt boyut ve toplam puan için $p < 0,05$ olarak raporlanmaktadır; bu da, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların tüm Zihin Kuramı Ölçeği alt boyutlarında ve toplam puanda, normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla anlamlı derecede düşük performans sergilediklerini ortaya koymaktadır. Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar grubunda tüm alt boyutlarda ve toplam puanda daha düşük ortalamalar elde edilirken; normal gelişim grubunda daha yüksek ortalama puanlar raporlanmaktadır. Bulgulara göre, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocukların Zihin Kuramı Ölçeği alt boyutları (farklı istek, farklı inanç, bilgi erişimi, yanlış inanç, gizli duygu) ve toplam puanları, normal gelişim gösteren çocuklara göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde düşük çıkmaktadır.

4.2. Gecikmiş Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Sally-Anne Testi Başarı Durumları Arasındaki Farklılıklar

Sally-Anne Testi sonuçları kullanılarak, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocuklar arasında yanlış inanç atfetme eğilimlerine ilişkin farklılıklar incelenmektedir. Yapılan Shapiro-Wilk normallik testine göre verilerin normal dağılım göstermediği bulunmuş olup, parametrik olmayan Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 4: Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların Sally-Anne testi başarı durumları arasındaki farklılıkların incelenmesi

	N	Min.	Maks.	Ortalama	St. Sapma	U	p
Normal Gelişim	31	0	1	0,274	0,4497	341	0,011*
GDK Tanısı Var	31	0	1	0,500	0,5041		

Mann-Whitney U test; $p < 0,05$

Tablo 4'e göre, Mann-Whitney U testi sonucu ($p = 0,011$) normal gelişim gösteren çocuklar ile gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar arasında, Sally-Anne Testi sonuçlarına ilişkin anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir.

4.3. Gecikmiş Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Çocuklar ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Dil Becerileri Arasındaki Farklılıklar

TEDİL testine ilişkin Alıcı Dil, İfade Edici Dil ve Toplam dil puanları üzerinden, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların dil becerileri arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Veriler normal dağılım göstermiş olup (Shapiro-Wilk test; $p = 0,59 > 0,05$), Bağımsız Örneklem t-testi uygulanmıştır.

Tablo 5: Gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların dil becerileri arasındaki farklılıkların incelenmesi

Değişken		N	Min.	Maks.	Ortalama	St. Sapma	t	p
TEDİL	GDK	31	4	24	12,871	4,5073	-11,08	0,000*
Alıcı Dil	Normal Gelişim	31	20	27	22,839			

Tablo 5 (Devam)

TEDİL	GDK	31	5	27	16,355			
İfade Edici						5,6777	-7,49	0,000*
	Normal	31	21	29	24,548			
	Gelişim							
TEDİL	GDK	31	9	49	29,226			
Toplam						9,3513	-9,86	0,000*
	Normal	31	41	56	47,387			
	Gelişim							

Bağımsız Örneklem t-testi, $p < 0,05$

Tablo 5’te, uygulanan t-testi sonuçlarına göre, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların tüm TEDİL alt testleri ve toplam puanlarında normal gelişim gösteren çocuklara göre anlamlı derecede daha düşük performans sergiledikleri ($p < 0,005$) belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocukların, TEDİL testinde alıcı dil, ifade edici dil ve toplam dil becerilerinde normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla anlamlı olarak düşük puanlar aldığını ortaya koymaktadır.

4.4. Dil Becerileri ile Zihin Kuramı Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çocukların dil becerilerini ölçen TEDİL toplam puanları ile zihin kuramı becerilerini ölçen Zihin Kuramı Ölçeği toplam puanları arasındaki ilişki, yapılan Shapiro-Wilk testine göre veriler normal dağılım gösterdiği ve bu nedenle parametrik analiz yöntemi olan Pearson Korelasyon Analizi kullanılarak incelenmiştir. Amaç, dil becerileri arttıkça zihin kuramı performansında da bir artış olup olmadığını belirlemektir. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 6: Dil becerileri ile zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkinin Pearson Korelasyon Analizi kullanılarak incelenmesi

	Zihin Kuramı Ölçeği Toplam Puanı		TEDİL Toplam Puanı	
	r	p	r	p
Zihin Kuramı Ölçeği Toplam Puanı	1		0,458	0,000*
TEDİL Toplam Puanı			1	

Pearson Korelasyon Analizi, $p < 0,05$

Tablo 6’da, TEDİL toplam puanları ile Zihin Kuramı Ölçeği toplam puanları arasında elde edilen Pearson korelasyon katsayısı 0,458 olarak bulunmaktadır. Bu sonuç, p değeri 0,000 ile desteklenmiş olup, istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, çocukların dil becerilerinde iyileşme gözlemlendikçe, zihin kuramı becerilerinde de artışın meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Analiz sonucuna göre, dil becerilerinin gelişimi ile zihin kuramı performansı arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki mevcuttur.

4.5. Çocukların Yaşı ile Zihin Kuramı Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çocukların yaşları ile Zihin Kuramı Ölçeği toplam puanları arasındaki ilişkinin varlığı, yapılan Shapiro-Wilk testine göre veriler normal dağılım gösterdiği ve bu nedenle parametrik analiz yöntemi olan Pearson korelasyon analizi kullanılarak incelenmiştir. Yaş, çalışmada kesintisiz bir değişken olarak değerlendirilmiş ve elde edilen korelasyon katsayısı, çocukların zihinsel durum çıkarım becerileri ile yaşları arasındaki ilişkinin yönü ve kuvveti hakkında bilgi sağlamaktadır. Aşağıdaki tabloda, Pearson korelasyon analizi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 7: Çocukların yaşı ile Zihin Kuramı Ölçeği toplam puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi

	Zihin Kuramı Ölçeği Toplam		Yaş	
	r	p	r	p
Zihin Kuramı Ölçeği Toplam	1		0,229	0,074
Yaş			1	

Pearson korelasyon analizi; $p>0,05$

Tablo 7’de elde edilen sonuçlara göre, Zihin Kuramı Ölçeği toplam puanları ile yaş arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r = 0,229$) bulunmaktadır. Ancak, bu ilişkinin anlamlılık düzeyi ($p = 0,074$) 0,05 değerinin üzerinde olduğundan, elde edilen ilişki istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmemektedir. Bu bulgu, yaşı, çalışmanın örneklem grubundaki çocukların zihin kuramı becerileri üzerinde sınırlı bir etkisi olduğunu düşündürmektedir. Yani, 3:00 ila 4:11 yaş arasındaki çocuklar arasında yaşı artması ile zihin kuramı becerilerinde artış gözlemlense de, bu artışın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

4.6. Cinsiyete Göre Çocukların Dil Gelişimi Puanlarındaki Farklılıkların İncelenmesi

Cinsiyet faktörüne göre çocukların dil becerilerindeki farklılıklar, Shapiro-Wilk testine göre veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik analiz yöntemi olan bağımsız örneklem t-testi kullanılarak incelenmiştir. Aşağıdaki tablo, TEDİL puanları açısından cinsiyet gruplarının karşılaştırılmasına ilişkin grup istatistikleri ve t-testi sonuçlarını sunmaktadır.

Tablo 8: Cinsiyete göre çocukların dil gelişimi puanlarındaki farklılıkların incelenmesi

	Cinsiyet	N	Min.	Maks.	Ort.	St. Sapma	t	p
TEDİL Alıcı Dil	Kız	20	4	26	18,900	7,2685	0,925	0,358
	Erkek	42	8	27	17,357	5,5340		
TEDİL İfade Edici	Kız	20	5	28	21,450	7,1265	0,912	0,366
	Erkek	42	8	29	19,976	5,3167		
TEDİL Toplam	Kız	20	9	54	40,350	14,1915	0,953	0,344
	Erkek	42	19	56	37,333	10,2592		

Bağımsız örneklem t-testi; $p>0,05$

Tablo 8, bağımsız örneklem t-testi sonuçları çerçevesinde kız ve erkek grupları arasındaki TEDİL puanları farklarını detaylandırmaktadır. Elde edilen t-istatistikleri ve p değerleri, gruplar arasında istatistiksel anlamlılık olmadığını göstermektedir. Kız grubunun ortalama puanları, erkek grubuna kıyasla biraz daha yüksek görünse de istatistiksel olarak anlamlı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, cinsiyete bağlı dil becerileri açısından belirgin bir fark saptanmamıştır.

4.7. Cinsiyete Göre Çocukların Zihin Kuramı Becerilerindeki Farklılıkların İncelenmesi

Cinsiyet faktörüne göre çocukların zihin kuramı becerilerindeki farklılıklar, Shapiro-Wilk testine göre veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik analiz yöntemi olan bağımsız örneklem t-testi kullanılarak incelenmiştir. Aşağıdaki tablo, Zihin Kuramı Ölçeği alt boyutları ve toplam puanları açısından cinsiyet gruplarının karşılaştırılmasına ilişkin grup istatistikleri ve t-testi sonuçlarını sunmaktadır.

Tablo 9: Cinsiyete göre çocukların zihin kuramı becerilerindeki farklılıkların incelenmesi

Ölçek	Cinsiyet	N	Min.	Maks.	Ort.	St. Sapma	t	p
Farklı İstek	Kız	20	0	1	0,600	0,5026	1,629	0,109
	Erkek	42	0	1	0,381	0,4915		
Farklı İnanç	Kız	20	0	1	0,200	0,4104	-1,074	0,287
	Erkek	42	0	1	0,333	0,4771		
Bilgi Erişimi	Kız	20	0	1	0,250	0,4443	0,531	0,598
	Erkek	42	0	1	0,190	0,3974		
Yanlı İnanç	Kız	20	0	1	0,200	0,4104	0,087	0,931
	Erkek	42	0	1	0,190	0,3974		
Gizli Duygu	Kız	20	0	1	0,100	0,3078	0,058	0,954
	Erkek	42	0	1	0,095	0,2971		
Toplam Puan	Kız	20	0	5	1,350	1,5652	0,358	0,721
	Erkek	42	0	5	1,190	1,6710		

Bağımsız örneklem t-testi; $p>0,05$

Tablo 9 Zihin Kuramı Ölçeği'nin alt boyutları ve toplam puanlar için yapılan bağımsız örneklem t-testlerinin sonuçlarını detaylandırmaktadır. Elde edilen t-istatistikleri, serbestlik dereceleri ve p (2-tailed) değerleri, kız ve erkek grupları arasında hiçbir alt boyut ve toplam puan açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($p>0,05$).

5. TARTIŞMA

Çalışma, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocukların zihin kuramı ve dil becerilerinin normal gelişim gösteren akranlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesine dayanmaktadır. Elde edilen veriler, dil gelişimi ile sosyal biliş arasındaki ilişkinin niteliğine dair önemli ipuçları sunmakta ve bu alandaki literatürle örtüşen ya da ayrışan yönleri ortaya koymaktadır. Çalışmanın tasarımı, kullanılan ölçme araçları ve elde edilen bulgular doğrultusunda alanyazına katkı sağlayan ve belirli sınırlılıklar içeren yönleri bulunmaktadır.

Çalışmanın en önemli güçlü yönlerinden biri, standartlaştırılmış ve geçerliliği kanıtlanmış ölçme araçları kullanılarak veri toplanmış olmasıdır. Ayrıca, araştırma, spesifik bir yaş aralığındaki çocuklara odaklanarak zihin kuramı gelişiminin erken dönemde nasıl şekillendiğine dair ampirik kanıt sunmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın kesitsel desene sahip olması, değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri ortaya koymayı zorlaştırmaktadır. Yaş aralığının dar olması ve örneklem büyüklüğü araştırmanın sınırlılıklarındandır.

5.1. Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu (GDK) tanısı almış çocukların zihin kuramı becerileri, normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırılmış ve bu alanda anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır. Bulgular, GDK grubundaki çocukların Zihin Kuramı Ölçeği alt boyutlarında (farklı istek, farklı inanç, bilgi erişimi, yanlış inanç, gizli duygu) ve toplam puanda anlamlı ölçüde daha düşük performans sergilediklerini göstermektedir. Normal gelişim gösteren çocuklar, yanlış inanç görevleri gibi daha üst düzey sosyal bilişsel becerilerde başarılı olurken, GDK grubundaki çocuklar bu görevlerde daha fazla hata yapmıştır. Bu durum, dil becerileri sınırlı olan çocukların, başkalarının zihinsel durumlarını anlamada ve yorumlamada zorluk yaşadığını göstermektedir.

Elde edilen bu bulgular, Wellman ve Liu (2004) tarafından yapılan çalışmayla büyük ölçüde örtüşmektedir. Wellman ve Liu, çocukların zihin kuramı gelişiminin belirli aşamalardan geçtiğini ve bu sürecin dil becerileriyle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermiştir. Özellikle, yanlış inanç ve bilgi erişimi gibi daha ileri düzey zihinsel durum çıkarım görevlerinin, dil becerisi yüksek olan çocuklar tarafından daha başarılı bir şekilde yerine getirildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, GDK tanımlı çocukların zihin kuramı testlerindeki düşük performansları, dil gelişimindeki sınırlamaların zihin kuramı gelişimi üzerinde doğrudan etkili olduğunu düşündürmektedir.

Benzer şekilde, Astington & Baird (2005) tarafından yapılan çalışma, çocukların zihin kuramı gelişiminin sözdizimsel ve anlamsal gelişim süreçleriyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmalarında, çocukların dil gelişimi ilerledikçe, sözdizimsel karmaşıklık, zihin durumlarını ifade eden sözcüklerin kullanımı arttıkça daha karmaşık sosyal bilişsel görevleri yerine getirebildikleri ve başkalarının niyetlerini, inançlarını daha iyi yorumlayabildikleri gösterilmiştir. GDK grubundaki çocukların, özellikle yanlış inanç ve gizli duygu alt boyutlarında düşük puanlar alması, dil gelişimindeki gecikmenin sosyal bilişsel becerilere olan yansımalarının somut bir göstergesidir.

Buna ek olarak, Cutting & Dunn (1999) tarafından 3 ila 6 yaşları arasındaki normal gelişim gösteren okul öncesi dönem çocukların zihin kuramı becerileri ile dil gelişimleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma, dil gelişiminde gerilik yaşayan çocukların zihin kuramı görevlerinde anlamlı ölçüde daha düşük performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmalarında, dil becerileri performansı daha düşük olan çocukların hem yanlış inanç görevlerinde hem de duygu durumlarını anlama ve yorumlama süreçlerinde daha başarısız oldukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde, bu araştırmada da dil becerileri düştükçe çocukların gizli duygu ve yanlış inanç alt boyutlarında en düşük puanları aldığı gözlemlenmiştir. Bu sonuç, dilin sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, sosyal bilişsel süreçlerin gelişimi için de temel bir unsur olduğunu ve dil becerilerinin duygu anlayışı ile yakından ilişkili olduğunu desteklemektedir.

Elde edilen bulgular, dil gelişiminin zihin kuramı becerilerini destekleyici bir işlevi olduğunu ve dilde yaşanan gecikmelerin çocukların sosyal bilişsel gelişiminde belirgin kısıtlamalara yol açabileceğini göstermektedir. GDK tanısı almış çocuklar, başkalarının düşüncelerini, niyetlerini ve duygularını anlamlandırma konusunda normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla daha fazla zorlanmaktadır. Karmaşık sözdizimler yapıları ve zihinsel durumları ifade eden kelimeleri kullanmakta normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha geriden takip etmektedirler. Bu durum, erken müdahale ve dil terapilerinin sadece iletişim becerilerini değil, aynı zamanda sosyal bilişsel gelişimi de desteklemesi gerektiğini göstermektedir. Literatürdeki önceki araştırmalarla büyük ölçüde uyumlu olan bu bulgular, dil ve sosyal biliş arasındaki bağlantının daha derinlemesine incelenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

5.2. Dil Becerilerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL) kullanılarak gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu (GDK) tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların dil becerileri karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular, GDK grubundaki çocukların hem alıcı dil hem de ifade edici dil alt boyutlarında normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla anlamlı ölçüde daha düşük puan aldığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, dil gelişiminin gecikmesi halinde çocukların dil edinimi süreçlerinde önemli sınırlılıklarla karşılaşabileceğini göstermektedir.

Topbaş ve Güven (2011) tarafından yapılan çalışma, TEDİL testinin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ve dil becerilerinin gelişimsel süreçlerini değerlendirmede etkili bir yöntem sunduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, TEDİL'in özellikle dil gelişiminde gecikme gösteren çocukların değerlendirilmesi açısından kritik bir araç olduğunu ve bu testin dil bozukluğu tanısı almış çocuklar için erken müdahale süreçlerini yönlendirmede önemli bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda, mevcut çalışmada GDK grubundaki çocukların alıcı ve ifade edici dil becerileri açısından belirgin eksiklikler göstermesi, Topbaş ve Güven'in (2011) bulgularını desteklemektedir. TEDİL sonuçları, dil bozukluğu tanısı almış çocukların dil

becerilerinde ciddi eksiklikler yaşadığını ve erken teşhisin bu eksikliklerin belirlenmesinde önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, Leonard (2017) tarafından yapılan çalışma, Özgül Dil Bozukluğu (SLI) olan çocukların dil gelişimi süreçlerini inceleyerek, dil gecikmesi yaşayan çocukların dil ediniminde kalıcı eksiklikler geliştirme riskinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Leonard'ın bulguları, özellikle gecikmiş dil gelişimi gösteren çocukların hem sözcük dağarcığı hem de gramer kullanımında akranlarından anlamlı ölçüde geri kaldığını göstermiştir. Bu durum, mevcut çalışmada elde edilen bulgularla örtüşmektedir; çünkü TEDİL test sonuçları, GDK grubundaki çocukların hem alıcı hem de ifade edici dil alanlarında normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla önemli eksiklikler yaşadığını göstermektedir.

Ek olarak, Botting & Conti-Ramsden (2003) tarafından Özgül Dil Bozukluğu tanısı olan çocuklarla yapılan çalışma, sınırlı sözcük dağarcığı, zayıf sözdizimi ve morfolojik hataların yalnızca iletişim becerilerini değil, aynı zamanda bilişsel ve akademik süreçleri de etkilediğini ortaya koymaktadır. Araştırmalarında, erken yaşta dil gecikmesi yaşayan çocukların okul çağında akademik performans açısından dezavantajlı konuma düştüklerini ve dil gelişimindeki bu gibi eksikliklerin özellikle okuma ve yazma becerilerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, TEDİL verileri incelendiğinde, GDK grubundaki çocukların dil becerilerindeki eksikliklerin yalnızca iletişim süreçlerini olumsuz etkilemek ile sınırlı kalmadığı, bilişsel süreçlere ve akademik başarıya da olumsuz yansıyabileceği söylenebilmektedir. Bu çalışmadaki bir diğer sonuç ise Özgül Dil Bozukluğu tanısına sahip çocukların sosyal ilişkilerinde zorluk yaşama eğilimleri olduğudur.

Bu bağlamda, çalışmada elde edilen TEDİL puanları, dil gelişimindeki eksikliklerin belirlenmesi ve çocukların erken yaşta desteklenmesi açısından önemli bulgular sunmaktadır. GDK tanılı çocukların alıcı dil, ifade edici dil ve toplam dil puanlarında anlamlı farkların bulunması, bu çocukların dil edinimi süreçlerinde ciddi sınırlılıklar yaşadığını ortaya koymaktadır. Normal gelişim gösteren çocuklar, dil bilgisel yapıları daha etkin kullanabilir ve sözcük dağarcığı daha geniken, GDK

grubundaki çocukların dilbilgisel kuralları edinmede zorlandıkları ve sözcük dağarcıklarının kısıtlı olduğu görülmektedir. Özellikle sözcük dağarcığı ve dilin morfolojik kullanımı açısından önemli eksikliklerin olması, dil bozukluğu yaşayan çocukların sosyal ve akademik yaşantılarında karşılaşılabilecekleri güçlükleri ortaya koymaktadır.

Mevcut çalışmada elde edilen bulgular, dil gelişiminin çocukların bilişsel ve sosyal becerilerini doğrudan etkileyen önemli bir değişken olduğunu ve GDK tanısı almış çocukların erken dönemde desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Dil bozukluğu olan çocukların dil edinim süreçlerinin akademik başarıları ve sosyal uyumları üzerinde kalıcı etkileri olabileceğinden, bu çocuklara yönelik erken müdahale programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Dil gelişimindeki gecikmelerin yalnızca konuşma eksiklikleri olarak ele alınmaması, bilişsel ve sosyal etkileşim süreçleri açısından da değerlendirilmesi gerektiği literatür bulgularıyla desteklenmektedir.

5.3. Sally-Anne Testi Sonuçları ve Yanlış İnanç Atfetme Becerisi Üzerine Bulguların Değerlendirilmesi

Yanlış inanç atfetme becerisi, çocukların başkalarının zihinsel durumlarını anlayarak onların hatalı inançlara sahip olabileceğini kavrayabilme yetisini ifade eder. Çocukların sosyal etkileşimlerinde empati kurabilmeleri, başkalarının düşüncelerini öngörebilmeleri ve uygun tepkiler verebilmeleri, büyük ölçüde bu becerinin gelişimine bağlıdır. Sally-Anne Testi, çocukların yanlış inanç atfetme becerilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş en yaygın testlerden biridir ve birçok çalışmada sosyal bilişsel gelişimin belirleyici göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu (GDK) olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların Sally-Anne Testi'nde gösterdikleri performans karşılaştırılmış, GDK grubunun bu testte normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla anlamlı ölçüde daha düşük başarı gösterdiği ortaya konulmaktadır.

Baron-Cohen (1997) Mindblindness adlı çalışmasında, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların Yanlış İnanç Testlerinden olan Sally-Anne Testi'nde başarısız

olma eğilimlerinin yüksek olduğu belirlenmiş ve bu durumun sosyal bilişsel eksikliklerden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu çocukların, başkalarının istek, düşünce, inanç gibi zihinsel durumlarını anlamada yaşadıkları zorluklar nedeniyle yanlış inanç atfetme görevlerinde düşük performans sergiledikleri ileri sürülmüştür. Mevcut çalışmada ise, GDK grubundaki çocukların yanlış inanç atfetme becerilerinde zayıflık gösterdiği, ancak bu durumun otizmle ilişkili sosyal bilişsel eksikliklerden ziyade dil gelişimindeki gecikmeden kaynaklanabileceği değerlendirilmiştir. Çünkü yanlış inanç atfetme, yalnızca sosyal bilişsel süreçlerle değil, aynı zamanda dil becerileriyle de doğrudan ilişkilidir (Wellman & Liu, 2004).

Wellman ve Liu (2004), 2 yıl 11 ay ila 6 yıl 6 ay arasındaki normal gelişim gösteren çocuklar ile yaptıkları çalışmada, yanlış inanç görevlerinin çocukların sosyal dünyayı anlamlandırma sürecinde kritik bir role sahip olduğunu ve bu becerilerin dil gelişimi ile paralel olarak ilerlediğini ortaya koymaktadır. Araştırmalarında, dil gelişimi yaşla birlikte arttıkça çocukların yanlış inanç görevlerinde daha başarılı olduğu, gösterilmiştir. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın bulguları da Sally-Anne Testi'nde GDK grubundaki çocukların düşük başarı göstermesinin temel nedenlerinden birinin dil eksikliği olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle, TEDİL testinde dil becerileri düşük olan çocukların yanlış inanç görevlerinde daha fazla başarısız olduğu gözlemlenmiş ve bu durum, dilin sosyal bilişsel gelişimde ne kadar kritik bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye bağlamında yapılan çalışmalardan Gözün-Kahraman (2012), 48-60 aylık Türk çocukları üzerinde yaptığı bir çalışmada, zihin kuramı eğitim programının bilişsel bakış açısı becerileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Zihin kuramına dayalı yapılan eğitim programında hikayedeki karakterlerin ne düşündüğünü ve nasıl hissettiğini sözel olarak ifade etmelerine dair çalışmalar, farklı bakış açılarının anlatılması, rol yapma ve duygu ifade etme çalışmaları yapılması çocukların sözel ifade becerilerini destekleyici bir ortam sunmuş olabilmektedir. Sözel ifade becerilerinin artmasıyla zihin kuramı becerilerinde pozitif korelasyonun görüldüğü bir artış olmuş olabilir. Ancak çalışmada bu beceriler ölçülmediği için istatistiksel bir sonuç sunulmamıştır.

Elde edilen bulgular, Sally-Anne Testi'nde başarısız olmanın temel nedeninin yalnızca sosyal biliş eksiklikleri olmadığını, dil gelişimindeki yetersizliklerin de bu başarısızlığı doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir. GDK tanısı almış çocuklar, hem dil hem de sosyal bilişsel beceriler açısından akranlarına kıyasla daha fazla zorluk yaşamaktadır. Dil becerilerinin sınırlı olması, çocukların karmaşık sosyal senaryoları anlamlandırma ve başkalarının bakış açılarını kavrama süreçlerinde geri kalmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın bulguları, dil gelişimini destekleyici müdahalelerin, yalnızca iletişim becerilerini değil, aynı zamanda sosyal bilişsel süreçleri de olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır.

5.4. Zihin Kuramı ve Dil Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Dil, bireyin kendi zihinsel durumlarını ifade etmesini ve başkalarının düşüncelerini kavrayabilmesini sağlayan temel bir araçtır. Bu nedenle, dil becerilerinde eksiklik yaşayan çocukların, başkalarının zihinsel durumlarını anlama ve sosyal bağlamda uygun tepkiler verme süreçlerinde de güçlük yaşadıkları öne sürülmektedir. Mevcut çalışmada, TEDİL testinde ölçülen dil becerileri ile Zihin Kuramı Ölçeği puanları arasındaki korelasyon incelenmiş ve iki değişken arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, literatürde yer alan çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlarla büyük ölçüde örtüşmektedir.

Astington (2020), dil gelişimi ile zihin kuramı arasındaki ilişkinin çift yönlü bir süreç olduğunu ve çocukların bilişsel dünyalarını anlamlandırma sürecinde dilin belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Dil, çocuğun yalnızca kendini ifade etmesini değil, aynı zamanda sosyal dünyadaki ilişkileri anlamlandırmasını da sağlamaktadır. Astington'a göre, sözdizimsel yapılar ve anlamsal ifadeler aracılığıyla çocuklar, başkalarının inançlarını, niyetlerini ve duygu durumlarını kavrayabilirler. Mevcut çalışmada da TEDİL testinde daha yüksek dil becerisi gösteren çocukların, Zihin Kuramı Ölçeği'nde de daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Bu durum, dilin sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, sosyal bilişsel süreçleri şekillendiren temel bir yapı taşı olduğunu göstermektedir.

Kaysılı (2014), çocukların dil becerileri ile zihinsel durum çıkarım becerileri arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuş ve sözel becerileri gelişmiş çocukların sosyal biliş testlerinde daha başarılı olduklarını göstermiştir. Bu çalışma, özellikle yanlış inanç görevleri gibi sosyal biliş testlerinde, yüksek sözel ifade becerisine sahip çocukların belirgin üstünlük gösterdiğini kanıtlamıştır. Mevcut çalışmada elde edilen korelasyon bulguları da bu sonuçlarla örtüşmektedir; TEDİL testinde daha yüksek performans gösteren çocukların, Zihin Kuramı Ölçeği'nde de daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Dil becerilerindeki gelişim, çocukların başkalarının zihinsel durumlarını kavrayabilme kapasitelerini artırmakta ve sosyal ortamlardaki etkileşimlerini güçlendirmektedir.

Karakelle & Ertuğrul (2012) tarafından yapılan dil, çalışma belleği, yürütücü işlevler ve zihin kuramı arasındaki bağlantılar incelendiği çalışmada özellikle sözdizimi gelişiminin, çocukların başkalarının bakış açısını anlama becerilerine katkı sunduğu belirlenmiştir. Araştırmaya göre, çocukların dilsel yapıları doğru kullanma ve karmaşık cümleleri anlama becerileri geliştikçe, başkalarının inançlarını ve düşüncelerini anlamaları da kolaylaşmaktadır. Mevcut çalışmada da bu bulgu doğrulanmış; dil becerilerinin, çocukların zihinsel durum çıkarım kapasiteleriyle doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, TEDİL alıcı ve ifade edici dil puanları yüksek olan çocukların, Zihin Kuramı Ölçeği'nde daha yüksek puan alma eğiliminde oldukları görülmüştür.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, dil gelişiminin zihin kuramı becerileri üzerindeki belirleyici rolünü bir kez daha gözler önüne sermektedir. Dil, bireyin dünyayı algılama ve anlamlandırma sürecinde temel bir yapı taşı olduğundan, dil gelişimi gecikmiş olan çocuklarda sosyal bilişsel becerilerde de belirgin sınırlılıklar ortaya çıkmaktadır. Çocuklar, karmaşık zihinsel durumları kavrayabilmek için belirli dilsel yapı ve kavramları öğrenmek zorundadır. Bu nedenle, dilin gelişimini destekleyen eğitim ve müdahale programları, yalnızca iletişim becerilerini değil, aynı zamanda çocukların sosyal dünyalarını anlamlandırma kapasitelerini de olumlu yönde etkilemektedir.

Özetlemek gerekirse, mevcut çalışmada dil becerileri ile zihin kuramı arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiş ve bu bulgu, literatürdeki çalışmalarla tutarlılık göstermiştir. TEDİL puanları ile Zihin Kuramı Ölçeği puanları arasındaki anlamlı korelasyon, dil gelişiminin zihin kuramı becerilerinin oluşumunda kritik bir rol oynadığını doğrulamaktadır. Bu sonuçlar, dil gelişimini destekleyici erken müdahale programlarının, çocukların sosyal bilişsel becerilerini de geliştirebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, dil bozukluğu olan çocukların yalnızca dil terapileri ile değil, aynı zamanda sosyal etkileşimlerini artırmaya yönelik programlarla da desteklenmesi, onların hem bilişsel hem de sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkileyecektir.

5.5. Yaş ve Cinsiyetin Zihin Kuramı ve Dil Becerileri Üzerindeki Etkisine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Bilişsel gelişimde yaş faktörü, çocukların zihin kuramı ve dil becerileri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Mevcut çalışmada, yaş ile zihin kuramı ve dil becerileri arasındaki ilişki incelenmiş, ancak yaş faktörünün etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, literatürde yaşı zihin kuramı becerilerinin gelişiminde kilit bir değişken olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Wellman, 2014; Korkmaz, 2011). Bu bulgunun çalışmaya hem gecikmiş dil ve konuşma tanısı alan çocukların hem de normal gelişim gösteren çocukların birlikte dahil edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Gruplar ayrı ayrı ele alınsaydı, yaş değişkeninin etkisi daha belirgin şekilde ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Öte yandan, cinsiyet faktörüne ilişkin yapılan analizlerde, kız ve erkek çocukları arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgu da literatürdeki birçok çalışma ile tutarlıdır (Biçer & Sarı, 2017; Harris, 2006).

Yaşın Zihin Kuramı ve Dil Becerileri Üzerindeki Etkisi

Çocukların sosyal bilişsel gelişim süreçlerinde yaşı önemli bir belirleyici olduğu öne sürülmektedir. Wellman (2014), zihin kuramı gelişiminin özellikle 3-5 yaş aralığında hızlandığını ve çocukların başkalarının inançlarını, niyetlerini ve duygularını

daha iyi anlamaya başladıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda, zihin kuramının gelişimiyle birlikte dil becerilerinde de ilerleme kaydedilmektedir. Mevcut çalışmada, 3-5 yaş aralığındaki çocuklar arasında yaşı etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülse de, bu durum yaş aralığının dar olmasından kaynaklanabilir. Daha geniş yaş gruplarının dahil edildiği araştırmalarda yaşı etkisinin daha belirgin hale geldiği gözlemlenmektedir (Korkmaz, 2011).

Küçük (2018) tarafından yapılan zihin kuramı gelişimi üzerinedurduğu çalışmada yaşı önemli bir değişken olduğu vurgulanmış ve yaş arttıkça çocukların sosyal biliş becerilerinin ilerlediğini göstermiştir. Bu çalışmada, özellikle 4 yaşından itibaren çocukların yanlış inanç görevlerinde daha başarılı olduklarının raporlandığı belirtilmiştir. Mevcut çalışmada yaş faktörüne ilişkin anlamlı bir sonuç elde edilmemiş olmasına rağmen, literatürde yaşla birlikte sosyal becerilerde ilerleme beklendiği görülmektedir.

Öte yandan, Korkmaz (2011), yaş faktörünün etkisini Türk çocukları üzerinde inceleyerek, zihin kuramı gelişiminin dil becerileriyle birlikte evrimleştiğini ve yaş arttıkça çocukların zihin kuramı testlerindeki performanslarının yükseldiğini belirlemiştir. Korkmaz'ın çalışması, yaşla birlikte artan dil becerilerinin sosyal biliş gelişimini desteklediğini öne sürmektedir. Bu doğrultuda, dil ve sosyal bilişin paralel ilerleyen süreçler olduğu ve yaşı bu iki becerinin gelişiminde kilit bir değişken olduğu söylenebilir. Ancak, mevcut çalışmada yaş faktörünün etkisinin istatistiksel olarak anlamlı çıkmaması, hem gecikmiş dil ve konuşma tanısına sahip çocukları hem de normal gelişim gösteren çocukları ayrı olarak incelenmemesi sebebi ile açıklanabilir. Bu grupların ayrı ayrı ele alındığı çalışmalarda, yaş faktörünün zihin kuramı ve dil becerileri üzerindeki etkisi daha net bir şekilde ortaya konulabilir.

Cinsiyetin Zihin Kuramı ve Dil Becerileri Üzerindeki Etkisi

Cinsiyetin zihin kuramı ve dil becerileri üzerindeki etkisi tartışmalı bir konudur. Bazı çalışmalar, kız çocuklarının sosyal biliş becerilerinde erkek çocuklarına kıyasla daha başarılı olduklarını öne sürerken (Harris, 2006), diğer araştırmalar cinsiyetin bu

alanlarda belirgin bir farklılık yaratmadığını göstermektedir (Biçer & Sarı, 2017). Mevcut çalışmada yapılan analizlerde, cinsiyetin ne zihin kuramı ne de dil becerileri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Biçer & Sarı (2017), 2. ve 3. sınıf öğrencilerinden oluşan normal gelişim gösteren öğrenciler ve hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin zihin kuramı becerileri ile yürütücü işlev becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada cinsiyetin zihin kuramı becerilerine etkisini araştırmış ve kız ve erkek çocukları arasında belirgin bir fark olmadığını bulunmuştur. Araştırmada, çocukların yanlış inanç atfetme görevlerinde cinsiyet farkı gözetmeksizin benzer performans gösterdikleri belirlenmiştir. Mevcut çalışmada elde edilen bulgular da bu sonuçları desteklemekte ve cinsiyetin zihin kuramı gelişimi üzerinde belirleyici bir değişken olmadığını göstermektedir.

Harris (2006), sosyal biliş ve empati becerileri açısından cinsiyet farklılıklarını incelemiş, ancak dil gelişimi ve zihin kuramı becerileri arasında cinsiyete dayalı belirgin bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Harris'in çalışması, sosyal biliş ve empati gibi becerilerin bireysel farklılıklar ve çevresel etmenlerden etkilendiğini, ancak cinsiyetin bu süreçlerde belirleyici bir faktör olmadığını vurgulamaktadır. Mevcut çalışmada da kız ve erkek çocukları arasında hem TEDİL hem de Zihin Kuramı Ölçeği puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Elde edilen sonuçlar, zihin kuramı ve dil becerileri açısından cinsiyetin belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir. Bu durum, çocukların sosyal bilişsel ve dilsel gelişim süreçlerinin biyolojik cinsiyetten çok, çevresel faktörlerden ve eğitimden etkilendiğini düşündürmektedir. Cinsiyetin dil gelişimi üzerindeki etkisini araştıran bazı çalışmalar, kız çocuklarının dil becerilerinde erkek çocuklarına kıyasla daha başarılı olduğunu göstermiştir. Ancak, bu farklılıkların erken yaşlarda belirgin olmaktan çok, ileri yaşlarda eğitim ve sosyal çevre faktörlerine bağlı olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Bu çalışmada yaş faktörünün zihin kuramı ve dil becerileri üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Ancak, literatürde yaşı bu beceriler

üzerinde önemli bir değişken olduğu belirtilmektedir (Wellman, 2014; Küçük, 2018). Yaşın etkisinin daha geniş yaş gruplarıyla yürütülen araştırmalarda daha belirgin hale geldiği bilinmektedir. Bu nedenle, ilerleyen çalışmaların farklı yaş gruplarını içerecek şekilde tasarlanması önerilmektedir. Cinsiyet faktörü açısından ise, kız ve erkek çocukları arasında ne zihin kuramı ne de dil becerileri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulgu, literatürdeki birçok çalışmayla tutarlılık göstermektedir (Biçer & Sarı, 2017; Harris, 2006). Bu durum, dil ve sosyal bilişsel becerilerin cinsiyetten bağımsız olarak geliştiğini ve çevresel faktörlerin daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren akranlarının zihin kuramı ve dil becerilerini karşılaştırarak, bu iki gelişim alanı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Bulgular, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların hem dil hem de sosyal bilişsel becerilerinde belirgin eksiklikler yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Zihin Kuramı Ölçeği'ne ilişkin analizlerde, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların farklı istek, farklı inanç, bilgi erişimi, yanlış inanç ve gizli duygu alt boyutlarında ve toplam puanlarında anlamlı düzeyde daha düşük performans sergiledikleri belirlenmektedir ($t = -4,84$, $p < 0,001$). Bu durum, dil becerilerindeki sınırlılıkların zihin kuramı gelişimini olumsuz etkileyebileceğini desteklemektedir.

Yanlış inanç atfetme becerilerinin değerlendirildiği Sally-Anne Testi sonuçlarına göre, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış çocukların normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla önemli ölçüde daha düşük başarı gösterdiği saptanmaktadır ($p = 0,011$). Bu bulgu, zihin kuramı becerilerinin gelişiminde dilsel girdinin kritik bir rol oynadığını ve dil eksikliklerinin sosyal biliş süreçlerini sekteye uğratabileceğini göstermektedir.

Dil becerilerini değerlendiren TEDİL testi sonuçları, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların alıcı dil, ifade edici dil ve toplam dil becerileri açısından normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde daha düşük puanlar aldığını ortaya koymaktadır ($t = -9,86$, $p < 0,001$). Bununla birlikte, TEDİL puanları ile Zihin Kuramı Ölçeği puanları arasında orta düzeyde pozitif bir korelasyon ($r = 0,458$, $p < 0,001$) bulunmaktadır. Bu ilişki, dil gelişiminin sosyal bilişsel beceriler için destekleyici bir unsur olduğunu ve dil yeterliliğindeki artışın zihin kuramı performansını olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir.

Yaş faktörüne ilişkin analizlerde, 3:00-4:11 yaş aralığındaki çocuklar arasında zihin kuramı ve dil becerileri ile yaş arasında anlamlı bir ilişki saptanmamaktadır ($r =$

0,229, $p = 0,074$). Bu bulgu, dar yaş aralığının etkisini sınırlandırabileceğini düşündürmektedir. Geniş yaş aralıklarında yürütülecek çalışmalarda yaşın etkisinin daha belirgin hale gelebileceği öngörülmektedir.

Cinsiyet değişkeni açısından yapılan analizlerde, kız ve erkek çocukları arasında ne TEDİL puanlarında ne de Zihin Kuramı Ölçeği puanlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Bu sonuç, literatürdeki benzer çalışmalarla paralel olarak, zihin kuramı ve dil gelişiminin cinsiyetten bağımsız olarak şekillendiğini desteklemektedir. Çalışmanın bulgularına dayanarak, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların gelişimsel süreçlerini desteklemek adına bazı öneriler sunulabilir:

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler;

- 1- Bu konu üzerine yapılacak çalışmalarda katılımcı sayısı artırılarak çalışmanın tekrarlanması önerilmektedir.
- 2- Bu alandaki nedensel ilişkilerin derinlemesine incelenebilmesi için boylamsal desenle yapılacak çalışmalar önerilmektedir.
- 3- Araştırmada farklı zihin kuramı değerlendirme araçlarının kullanılması önerilmektedir.
- 4- Çalışmaya farklı demografik değişkenler dahil edilmesi önerilmektedir.
- 5- Katılımcıların yaş aralığının daha geniş bir aralıkta dahil edilmesi önerilmektedir.

Uygulamalara Yönelik Öneriler;

Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Destekleyici Uygulamalar: Oyun temelli öğrenme, grup içi etkileşimi artıran etkinlikler ve dramatizasyon gibi yöntemler, çocukların dil gelişimini ve sosyal bilişsel becerilerini arttırabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle okul öncesi eğitim kurumları, dil ve sosyal biliş gelişimini teşvik eden etkinlikleri müfredatlarına entegre etmesi önerilmektedir.

Aile Katılımının Artırılması: Dil gelişimi ve sosyal biliş süreçlerinin erken yaşlardan itibaren desteklenmesi açısından ebeveynlerin bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ailelere yönelik eğitimler ve rehberlik hizmetleri, çocukların ev ortamında da dil ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik etkileşimlerde bulunmalarını teşvik edebilir.

Sonsöz olarak, bu çalışma, dil gelişimi ile zihin kuramı arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceleyerek, gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların sosyal bilişsel süreçlerde yaşadığı güçlükleri ortaya koymaktadır. Bulgular, dil becerilerinin yalnızca iletişim açısından değil, aynı zamanda bireyin sosyal çevresini anlamlandırma ve başkalarının zihinsel durumlarını değerlendirme süreçlerinde de kritik bir role sahip olduğunu göstermektedir. Erken yaşlarda dil gelişimini destekleyen müdahalelerin, çocukların sosyal ve akademik başarılarını artırmada önemli bir etkiye sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, dil terapileri, eğitim programları ve aile içi etkileşimlerin artırılması gibi stratejilerin yaygınlaştırılması, çocukların gelişimsel süreçlerine olumlu katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Akbulut, M. (2019). *Theory-of-mind in social context: The role of culture, social setting and target characteristics* (Doktora tezi, Koç Üniversitesi, İstanbul).

Altıntaş, M. (2014). *Çocuklar için Zihin Kuramı Test Bataryası'nın 4-5 yaş Türk çocuklarına uyarlanması, geçerlik güvenirlik çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Arıkan, Z., & Tüfekci, A. (2020). 5-6 yaş grubu çocukların zihin kuramı becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Child & Development (J-CAD)/Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)*, 3(6).

Astington, J. W. (2005). *Why language matters for theory of mind*. Oxford University Press.

Astington, J. W. (2020). The developmental interdependence of theory of mind and language. In *Roots of human sociality* (pp. 179–206). Routledge.

Bal, F., & Ceyhan, A. T. (2022). Sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarda zihin kuramı becerilerinin değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 25(3).

Baron-Cohen, S. (1997). *Mindblindness: An essay on autism and theory of mind*. MIT Press.

Biçer, E., & Sarı, O. T. (2017). Normal gelişim gösteren ve hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin zihin kuramı ve yürütücü işlev becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 13(2), 261–276.

Botting, N., & Conti-Ramsden, G. (2003). Characteristics of children with specific language impairment. In *Classification of developmental language disorders* (pp. 35–50). Psychology Press.

COST Action IS1406. (2014). *Enhancing Children's Oral Language Skills Across Europe*. <https://www.cost.eu/actions/is1406/>

Cutting, A. L., & Dunn, J. (1999). Theory of mind, emotion understanding, language, and family background: Individual differences and interrelations. *Child Development*, 70(4), 853–865.

Dükar, B. N., & Tunçer, A. M. (2021). Gecikmiş dil-konuşması bulunan çocukların alıcı ve ifade edici sözcük dağarcığının değerlendirilmesi. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 261–283.

Frith, U. (2004). *Autism: Explaining the enigma*. Blackwell.

Kahraman, Ö. (2012). *Zihin kuramı gelişimi: 3–8 yaş çocuklar için görev dizisi oluşturma ve geçerlik çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Girli, A., & Tekin, D. (2010). Zihin kuramı testlerinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(2), 541–586.

Gözün-Kahraman, Ö. (2012). *Zihin kuramına dayalı eğitim programının 48–60 aylık çocukların bilişsel bakış açısı becerileri ve prososyal davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).

Güven, Y., Ayvaz, E., & Göktaş, İ. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı ve sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 76–97.

Hambleton, R. K., & Patsula, L. (1999). Increasing the validity of adapted tests: Myths to be avoided and guidelines for improving test adaptation practices. *Journal of Applied Testing Technology*, 1(1), 1–30.

Harris, P. L. (2006). Social cognition. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology* (6th ed., Vol. 2, pp. 811–858). Wiley.

Karakelle, S., & Ertuğrul, Z. (2012). Zihin kuramı ile çalışma belleği, dil becerisi ve yönetici işlevler arasındaki bağlantılar küçük (36–48 ay) ve büyük (53–72 ay) çocuklarda farklılık gösterebilir mi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 1–21.

Karakuzu, A. (2019). *Gelişimsel dil ve konuşma bozukluğu olan 2–6 yaş arası çocuklarda ebeveyn tutumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi.

Kaysılı, B. K. (2013). Zihin kuramı: Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişen çocukların performanslarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(01), 83–103.

Kaysılı, B. K. (2014). Zihin kuramı ve dil arasındaki ilişki: Bir derleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(02), 81–94.

Korkmaz, B. (2011). Zihin kuramı ve çocuk gelişiminde nörobilimsel temeller. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(27), 43–60.

Küçük, Z. (2018). Zihin kuramı ve gelişim süreçleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 475–503.

Leonard, L. B. (2017). *Children with specific language impairment*. MIT Press.

National Center for Biotechnology Information. (2016). *Childhood Speech and Language Disorders in the General Population*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK356270/>

Oğuz, Ö., Özkaraalp, İ., Erim, A., İnan, R., & Başaran, Ş. N. (2019). Çocukluk çağı dil bozuklukları değerlendirme ve müdahalesinde Türkiye ve Amerika'nın karşılaştırılması. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 146–173.

Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences*, 1(4), 515–526.

Şahin, B., Bozkurt, A., Usta, M. B., Aydın, M., Çobanoğlu, C., & Karabekiroğlu, K. (2019). Zihin kuramı: Gelişim, nörobiyoloji, ilişkili alanlar ve nörogelişimsel bozukluklar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(1), 24–41.

Topbaş, S. (2015). *Dil ve Konuşma Bozuklukları: Geç Konuşan Çocuklar ve Dil Bozukluğu*. ANA BABA OKULU, 75.

Topbaş, S. (2016). Dil ve konuşma terapisi alanında Türkiye’de neredeyiz? *SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 41, 86–89. https://www.medipol.edu.tr/sites/default/files/document/SD_41_86-89.sayfalar_Seyhun_Topbas.pdf

Topbaş, S., & Güven, S. (2011). Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL): Çocuklar için dil değerlendirme testi geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(27), 1–12.

Wellman, H. M. (2014). *Making minds: How theory of mind develops*. Oxford University Press.

Wellman, H. M., & Liu, D. (2004). Scaling of theory-of-mind tasks. *Child Development*, 75(2), 523–541. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00691.x>

Yaşar, Z. E. (2022). Zihin kuramının gözden geçirilmesi: Farklı zihinsel durumlar ve yaşam boyu gelişim. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 3(5), 75–92.

Yurdakul Çınar, F., & Çiprut, A. A. (2022). Gecikmiş Dil Ve Konuşma Tanısı Almış Çocukların İlerleyen Dönem İzlem Çalışması. XI. Ulusal Odyoloji Ve Konuşma Bozuklukları Kongresi, Mersin, Turkey.

Ek 2. GDK'sı olan çocukların demografik bilgileri ve puanları

	Yaş	Cinsiyet	TEDİL Toplam	Zihin Kuramı Toplam	Sally-Anne Testi
			Puanı	Puanı	Puanı
1. Çocuk	4,4	Kız	26	0	0
2. Çocuk	4,1	Kız	9	0	0
3. Çocuk	4,8	Erkek	31	3	1
4. Çocuk	4,0	Erkek	38	1	0
5. Çocuk	4,1	Kız	41	0	0
6. Çocuk	4,5	Erkek	24	1	1
7. Çocuk	4,0	Erkek	38	0	0
8. Çocuk	3,4	Kız	31	3	0
9. Çocuk	4,0	Kız	29	2	1
10. Çocuk	4,5	Erkek	22	0	0
11. Çocuk	3,6	Erkek	23	0	0
12. Çocuk	4,0	Erkek	28	0	0
13. Çocuk	4,3	Erkek	38	0	1
14. Çocuk	4,6	Erkek	28	0	0

Çocuk						
15.	4,2	Erkek	30	0	0	
Çocuk						
16.	4,2	Kız	20	0	0	
Çocuk						
17.	4,4	Erkek	38	0	0	
Çocuk						
18.	4,4	Erkek	41	0	0	
Çocuk						
19.	3,8	Erkek	21	0	0	
Çocuk						
20.	4,3	Erkek	19	0	0	
Çocuk						
21.	3,9	Erkek	20	0	0	
Çocuk						
22.	4,0	Kız	12	0	0	
Çocuk						
23.	3,7	Erkek	19	0	0	
Çocuk						
24.	4,3	Erkek	27	2	0	
Çocuk						
25.	4,2	Erkek	34	0	0	
Çocuk						
26.	4,0	Erkek	40	0	0	
Çocuk						
27.	4,9	Erkek	49	0	0	
Çocuk						
28.		Erkek	38	0	0	
Çocuk	4,5					
29.		Erkek	39	0	0	

Çocuk 4,7

30.	Erkek	30	0	0
Çocuk	4,1			

31.	Erkek	23	0	0
Çocuk	4,4			

Ek 3.Normal gelişim gösteren çocukların demografik bilgileri ve puanları

	Yaş	Cinsiyet	TEDİL Toplam Puanı	Zihin Kuramı Toplam Puanı	Sally-Anne Testi Puanı
1. Çocuk	4,1	Erkek	41	0	0
2. Çocuk	4,3	Erkek	44	2	0
3. Çocuk	4,7	Kız	54	3	0
4. Çocuk	4,4	Kız	44	2	1
5. Çocuk	4,5	Erkek	42	3	1
6. Çocuk	4,5	Erkek	50	3	1
7. Çocuk	4,6	Erkek	45	4	0
8. Çocuk	4,9	Erkek	56	5	1
9. Çocuk	4,2	Kız	51	1	1
10. Çocuk	3,9	Erkek	50	0	0
11. Çocuk	4,6	Kız	46	1	0
12. Çocuk	4,7	Erkek	46	5	1
13. Çocuk	4,0	Kız	42	0	0

14.	4,6	Erkek	43	2	1
Çocuk					
15.	4,8	Erkek	44	2	0
Çocuk					
16.	3,6	Erkek	48	2	0
Çocuk					
17.	4,7	Kız	53	0	1
Çocuk					
18.	4,4	Erkek	50	0	0
Çocuk					
19.	4,2	Kız	53	5	1
Çocuk					
20.	4,1	Erkek	48	2	0
Çocuk					
21.	4,4	Kız	49	1	0
Çocuk					
22.	4,2	Erkek	44	5	1
Çocuk					
23.	4,5	Kız	45	1	0
Çocuk					
24.	3,4	Erkek	44	1	0
Çocuk					
25.	4,2	Erkek	42	5	1
Çocuk					
26.	3,8	Kız	52	1	0
Çocuk					
27.	4,5	Erkek	50	2	1
Çocuk					
28.	4,3	Kız	48	1	0
Çocuk					
29.	4,4	Kız	48	1	0

Çocuk

30.	3,6	Erkek	43	0	0
-----	-----	-------	----	---	---

Çocuk

31.	4,5	Kız	54	5	1
-----	-----	-----	----	---	---

Çocuk

